

İSLAMİ BANKACILIK SEKTÖRÜNDE LİKİDİTE RİSKİ UNSURLARINI BELİRLEYEN ESASLAR

THE DETERMINANTS OF THE BASIS OF LIQUIDITY RISK ELEMENTS IN THE ISLAMIC BANKING SECTOR

Dr. Mehmet ÇANAKCI
Maliye Bakanlığı
mehmet_canakci@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-3878-562X

Doç. Dr. Halil TUNALI
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
İktisat Bölümü
htunali@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7900-536X

Öz

1980'li yıllar sonrası küresel finans sistemi içerisinde yaşanan; ticaret ve teknolojiye bağlı gelişmeler, asimetrik bilgi, kârlılığa endeksli sürdürülebilirlik ve işlevsellik gibi buna benzer gelişen bir takım küresel zorluklar, gelinen noktada bankacılık sisteminde islami bankacılığın pazarını büyütüştür. Büyümeye bağlı olarak da uluslararası otoritelerin tavsiye ve düzenleyici kararlarının olması, finansal risk yönetiminde likidite riskinin önemli bir unsur olduğunu literatürde uzun süredir vurgulanmaktadır. Bu çalışmada islami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların likidite riski üzerinde etkisi olan unsurları ve bu etkinin ölçülmesini konu alan bir literatür taramasına yer verilmiştir. Çalışmada öncelikli olarak İslami bankacılıkta finansal riskler kavramına açıklık getirilerek uluslararası kuruluşların risk yönetimine dair kararları genel olarak incelenmiştir. Çalışmada ikinci olarak likidite riskinin ölçülmesine yönelik belirleyicilerine ve standartlara yer verilmiştir. Çalışmada üçüncü olarak islami bankacılık ve likidite riski etkisi arasındaki ilişki özetlenmiştir. Bu çalışma islami bankacılık alanında temel teorik ve ampirik çalışmaları kapsayacak şekilde yapılmıştır. Ampirik çalışmaları ele alan literatür, ülke banka örneklemi bakımından incelenmiştir. Çalışmanın likidite risk yönetimi alanında bu konularla ilgilenen araştırmacılara, farklı yöntemlerden elde edilen bulguların karşılaştırılabilmesi bakımından faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankacılık, Bankacılıkta Likidite Riski, Likidite Riski Belirleyicileri

Abstract

The global financial system that faced a growing number of global challenges such as trade and technological developments, asymmetric information, profitability-indexed sustainability and functionality in the 1980s, extended the market for Islamic banking in the overall banking system. It is emphasized in the literature that the risk of liquidity in financial risk management is an important factor in the existence of recommendations and regulatory decisions of international authorities due to growth. In this study, a literature review about the factors affecting the liquidity risk of banks operating in Islamic banking sector and the measurement of this effect are put forth. The concept of financial risks in Islamic banking is also clarified and the decisions of international organizations on risk management are examined in general. Secondly, the determinants and standards for measuring the liquidity risk are included. In the third part of the study, the relationship between Islamic banking and the risk of liquidity risk are summarized. This study is made to cover basic theoretical and empirical studies in Islamic banking. The literature that deals with empirical studies is examined in terms of country bank samples. It is believed that the researcher who is interested in these issues in the field of liquidity risk management of the worker can be useful in comparing the findings obtained from different methods.

Keywords: Islamic Banking, Liquidity Risk in Banking, Liquidity Risk Determiners.

1. GİRİŐ

13.yüzyılda Avrupa’da başlayan bankacılık faaliyetleri günümüze kadar dünyanın hemen hemen birçok ülkesinde ekonomik, dini, sosyolojik vb. sebeplerle değişimlere uğrayarak aktif bir gelişim göstermiştir. Finansal sistemde fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getirmek için Kalkınma, Ticaret, Tasarruf, Yatırım ve son olarak da İslami/Katılım Bankacılığı adı altında çeşitli hizmetler sunan bankalar, toplumların ihtiyacını gözeterek var olan kaynakların faydalı kullanılması amacıyla optimizasyon içerisinde buldukları ekonomik sisteme ve uluslararası finansal piyasalara entegre olarak çalışmaktadırlar. Özellikle küresel krizler sonrası İslami bankacılık sisteminin göstermiş olduğu finansal performans gerek kurumsal otoriteler tarafından gerekse akademik çevrelerce izlenmiş ve bunun sonucunda da İslami bankacılığın reel olarak daha sürdürülebilir büyüme yakaladığı, finansal kırılganlıklarının geleneksel bankalara göre daha sağlam ekonomik görünüm sergilediğı, etkinlik ve verimlilik noktasında da ülkeler arası farklılıklar gözetilse de genel olarak rekabetçi yapılarının sürdürüldüğü görülmüştür.

Bankacılık sektöründe farklı hizmet koşulları olsa da bu sektörün sürdürülebilir yönünü ortaya çıkaran finansal bileşenlerin en kritik parametrelerden biri şüphesiz likidite pozisyonlarıdır. Bu yapının risk çatısı altında incelendiğinde özellikle Likidite riskine bakan yönünün belirli aralıklarla irdelenmesi, gözlemlenmesi önemli ve gerekli bir analizdir. Akademik literatüre baktığımızda likidite riskinin ne kadar önemli olduğı ampirik çalışmalarla da desteklenmektedir. Fakat bu önem, sadece akademik çalışmalarla sınırlı kalmayıp uluslararası otoritelerin, tavsiye ve düzenleyici kararlarının da olması, likidite riskinin ne boyutta sonuçlara maruz bırakabileceğini gözler önüne sermiş ve uluslararası tavsiye kararlarına uyumluluğun önemini belirli dönemlerle hatırlatmıştır. Bankacılıkta yapısal ölçekte ve likidite başta olmak üzere bir takım sorunları görmek ve yönetmek Likidite riskinin esaslarıyla ve ölçüm teknikleriyle açıklanmıştır. Bu ölçüm yöntemlerinin ortaya çıkarılması BCBS (Basel Bankacılık Denetim Komitesi) ve IFSB (İslami Finans Hizmetler Kurulu) gibi uluslararası düzenleyici otoritelerin tavsiye edici raporlarıyla bir ivme kazanmıştır.

Likidite, bankaların varlıklardaki fon artışlarını ve vadesi gelen borçlarını kabul edilemez bir zarar olmadan karşılama veya ödeme yeteneğı olarak adlandırılır. Zaman içerisinde banka müşterilerinin borç veya fonlarından ödeme talep etmeleri, piyasa şartlarının kötü etkilenmesi gibi durumlar karşısında likidite yükümlülüklerini çalıştıramadığında likidite riski ile karşılaşılır. Bu durumda riskin yönetilmemesi gibi şartlarda da kolayca iflaslar yaşanabilmektedir.(Apostolik vd., 2009:13) Bankalar beklenen veya beklenmeyen yükümlülüklerini, fonlamadan veya piyasadan kaynaklı sürdürülemez bir noktaya taşırsa bilançonun her iki tarafından gelen likidite riski ile karşılaşılır. Dolayısıyla fonlamadan kaynaklı risk, maliyet yönlü ve gelecekteki yükümlülüklerini daha yüksek bir maliyetle karşılama az veya çok ihtimal ile düşünülmesi demektir. Piyasa fiyatlamasından kaynaklı riskte de yetersiz piyasa derinliğinin veya pazarın bozulması nedeniyle varlıklarını nakitte ve parasal değere dönüştürememesi demektir. Bu durumda da bilançoların ve bankaların kaynak problemlerine yol açması söz konusu olabilmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda, çalışmada, genel olarak likidite riskinin esasları ve unsurlarıyla islami bankacılıkta farklı ölçüm modelleri ele alan ve önemli bakış açıları geliştirmiş olan teorik ve ampirik çalışmalar incelenmiştir.

2. İSLAMİ BANKACILIK FİNANSAL RİSKLERİ

Finans Hizmetler Kurulu tarafından (IFSB) İslami bankaların karşılaştıkları riskleri göz önünde bulundurarak çeşitli düzenleyici ve şeffaflığı artırıcı uygulamalar getirilmiştir. IFSB tarafından belirlenen ilk amacın İslami bankalar için kar maksimizasyonu yapması değil risk-sharing (risk paylaşımı) yaparak etik ve ahlaki maksimizasyonun belirlenmesidir.

Dolayısıyla da geleneksel finans sistemlerinin düzenleyicilerinden ayrıldığı en önemli farkta bu olmaktadır. Bunun üzerine İslami bankacılık hizmet anlayışı ile risk paylaşım yapılarının belirlenmesinde dikkat edilen husus, bankaların kaynak yaratma sürecinde bireysel/firma gibi mudilerinden elde ettiği mevduatlar ve sermaye unsurlarıyla birlikte çeşitli enstrümanlarını kullanarak

finansman sağladığı bankacılık piyasasında risk-getiri profilini çizip bu risklerin İslami bankalar tarafından önemle değer görmesidir. Bunun yanında ayrıca Uluslararası İslami Likidite Yönetim şirketi (IILM) ve İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı'nın (AAOIFI) risk yönetimini destekleyici yeniliklerinin İslami bankalara kazandırılması sağlanmaktadır.

Basel Komitesi tarafından da (Basel Committee for Banking Supervision-BCBS) alınan uluslararası kararlarla sadece geleneksel bankalar değil İslami bankacılık sektöründeki bankalarda bu düzenleyici ve sürdürülebilir bankacılık çerçevesindeki gelişmeleri kendi bünyelerine kazandırmak ve entegre olunması adına uyum sağlamaktadır.

İslami Bankaların İslami prensipler doğrultusunda geleneksel bankacılıkta olduğu gibi çeşitli finansal araçları bulunmaktadır. Bu araçların sözleşmeler yoluyla fon sağlaması ve girişimci olan tüm çevreler ile reel ekonomi arasında güçlü bağlar kurulması faizsiz sistemin aktivitesini gittikçe güçlendirmektedir.

2.1. Finansman Riski (*Financing risk*)

İslami bankalar, tüketicilerin çeşitli varlık ve hizmet ihtiyaçlarını gidermesi adına tüketiciye yönelik sağladığı tüm destek ürünlerinin finansmanı, geleneksel bankacılık sektöründeki sözde karşılığı kredi olarak sağlasa da aslında öz itibari ile kredi ile aralarında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu fark da faizli-faizsiz kaynaklarla finansmanın sağlanmasıdır. Dolayısıyla her iki banka türü için kaynakların oluşturulamaması veya problem yaşanması bir finansman veya kredi riskine dönüşse de burada anlatılmak istenen esas unsur risk tanımı içerisinde İslami banka risklerinin alt bileşenlerinden biri olan finansman riskinin çeşitli tanımlamalarda kredi riski olarak da nitelendirilebilmektedir.

İslami bankaların tüketiciye yönelik sağlamış olduğu çoklu finansman ürünlerinden; Murabaha işlemleri, Selem, İstisna, Mudaraba ve Müşareke sözleşmeleri ve İcara yöntemi ile oluşturulan bütün faizsiz fonlama sistemlerinde, bankanın müşterileri ile arasındaki akit (sözleşme)'ten doğan yükümlülükler çerçevesinde zamanında ödemelerin yapılmaması, borçlunun ödeme gücünün bozulması veya asimetrik bilgi gibi karşı taraftan kaynaklanan finansal güçlükler benzeri durumlarda finansman veya kredi riskinin doğduğu görülmektedir.

Finansman Riskinin ölçülmesinde iki tür yaklaşım bulunmaktadır.(El Tiby vd., 2010:56)

1- *Geleneksel Yaklaşım*, İslami bankaların topladıkları mevduatın finansmana yani krediye dönüşmesinin ölçüsüdür. Riske duyarlı olmakla beraber Toplam Aktifler içerisinde Toplam Kredilerin ağırlılığının fazla olması riskin daha fazla taşınması ve kârlılığında olumsuz etkilenmesi olasılığının artması demektir. Böylece Toplam Krediler / Toplam Aktifler oranı geleneksel bir değerlendirme yaklaşımıdır.

2- *İleri düzey Kredi Riski Değerleme (Value-at-Risk, VAR) Yöntemi*, gelişmiş kredi risk değerleme yöntemidir. Bu sayede finansman risklerinin olası kayıplarını en aza indirmek, stres testleri uygulamak, bazı olasılık düzeyinde beklenen kayıplara (Expected Shortfall) hazırlık yapmak, senaryo analizlerinin yapılmasını ve beklenmeyen kayıplar (Unexpected Shortfall) için sermaye tahsisini sağlamada kolaylık sağlayacak değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Özellikle Basel Komitesi tarafından 2009 yılında getirilen Sermaye yeterliliklerine ilişkin düzenlemeler içerisinde geleneksel yöntemler yerine VAR yöntemleriyle sermaye yeterlilik hesaplamalarının kullanılması önerilmekte ve bu sayede risk giderlerinin getireceği yükün de hesaplanarak kapsamlı bir risk ölçümünün yapılması istenilmektedir (PwC, 2015:136).

2.2. Özkaynak Yatırımları Riski (*Equity investment risk*)

İslami bankaların kredi olarak finansman sağladığı ürünlerin risk ayırımını yaparken öz kaynağa dayalı- kar-zarar paylaşımlı ürünler riski (Mudaraba ve Muşaraka), Ticarete dayalı- kar amacı

gütmeyen zarar paylaşımlı ürünler riski (Murabaha, Selem, İstisna, İcara) ve Diğer Desteklere dayalı sözleşmelerin riski (Karz-ı Hasen gibi) olarak 3'e ayrılmıştır.(Misman vd., 2013:101).

İslami Bankaların z kaynak bazlı risklerini anlamlandırmaya ilişkin IFSB Standartları çerçevesinde de ifade edildiği üzere; (Greuning ve Iqbal, 2007:65)

Murabaha işlemlerinde İslami bankalar müşterileri için kredi olarak bir malın finansmanını vadeli olarak sağlar ve karşılığında o malı teminat olarak tutar. Fakat vade süresi içerinde müşteri banka ile arasında kurduğu akite (sözleşmeye) dayalı ödemelerini yapmadığında banka, kredi riskine maruz kalmaktadır. Dolayısıyla müşterinin ödememe durumu devam etmesi halinde malın iadesi gerçekleşir. Sonuç olarak banka için ilave yük olarak fiyat ve piyasa riski de meydana gelmiş olur.

Selem ve İstisna sözleşmelerinde de zamanında teslim edilmeyen veya belirtilen kalite dışında verilen, zamanında teslim edilen malların meydana getirdiği başarısızlıkla ürün tesliminin gecikmesi, gelir kaybına yol açarak sermaye sorununu arttırabilir ve İslami bankalar için risk oluşturabilmektedir.

Mudaraba yatırımlarında ise İslami bankalar, mudaraba yatırımlarına yönelik mudilerinden elde etmiş olduğu fonları (rab al –mal, yani anapara sahipleri) kullanma yetkisine yani vekil sıfatıyla (mudarib) sahip iken yatırımdan kaynaklı yaşanabilecek olumsuzluk, riskin varlığının artmasının yanında aynı zamanda mudilerinin yani yatırımın sermaye kaynağı olan anapara sahiplerinin de riskini arttırmış olacaktır. Bunun yanında bir başka mudaraba yatırımı olarak bankanın sadece vekil olduğu veya müşterinin fonlarını uygun projelere kazandırılmasını sağlayacak aracılık faaliyetlerini üstlendiği, mudarib sıfatını 3.kişi/kurumun olduğu sözleşmelerden kaynaklanacak bir olumsuzluk durumunda riskin banka nezdinde yine yaşanabilmesi mümkün olabilmektedir. Çünkü mudaribin banka olmadığı yatırım sözleşmelerinde bankanın mudaribin işlemlerini veya faaliyetlerini doğru izleyebilmesi şeffaf ve asimetrik bilgiler olmadan yönetebilmesi sahip olduğu haklardan değildir.

Mudarib ve Müşareket yöneticisinin (ortaklık yöneticisi) kasıtlı, spekülatif kar elde etme işlemi ve görevi kötüye kullanarak bankanın zor duruma girmesi hali veya karşı tarafın temerrüdü durumunda İslami bankalar temerrüt faizi veya ceza vermek gibi bir yaptırımları olmadığından İslami bankalarda kredi riskinde ek dışsallıklar oluşurmaktadır.

Yaşanan tüm bu süreçlerin sonucunda banka sermayesinin verimsiz bir faaliyet sonucu gelir elde edememesi, gelirdeki kayıp veya gecikmeli demeler karşılıkların artması hali en nihayetinde kredi riskine de dönüşmesine neden olmaktadır.

İslami bankalar için etkin bir öz kaynak risk yönetim sistemine sahip olmasının bir ls de projelerde seçici davranarak yatırım ortaklarının her birinin profillerini ve güvenirliklerini inceleyip Mudaraba ve Müşareke içeren öz kaynak yatırımlarının yapısına uygun tutarlı risk değerlemesi yapılması gerekmektedir. Bunun sürecin sonucunda kredi riskine mahal vermeden ve etkin raporlama sürecine sahip olarak şeffaf yönetimin sergilenmesini sağlamalıdır. Tüm yönetim aşamalarının yakından izlenerek denetimin eksiksiz, nakit dalgalanmaların ve değişimlerin gerektiğinde uygun stratejiler ile yönetilmesi önemli bir gerekliliktir (El Tiby, 2010:56).

2.3. Piyasa Riski (Market Risk)

Piyasa fiyatlarının olumsuz etkilenmesi sebebiyle bilançonun aktif-pasif tarafında pozisyonlar itibari ile zararlı karşılaşılması, İslami Bankaların kaynaklarını kullanma ve yönetme bakımından en hassas idaresi gereken risklerden birisiyle karşılaşması demektir. Bu nedenle İslami Bankaların finansal araçları varlığa dayalı olduğu için geleneksel bankalara göre yüksek piyasa riskine maruz kalmakta olup riske maruz değerin kontrol edilmesini güçleştirmektedir (Greuning ve Iqbal , 2007:65)

Bunun yanında İslami Bankalar Piyasada spekülatif pozisyon alması (z sermaye ile yapılan ticaret) yada piyasa yapıcılığı faaliyetlerinden (İslami finans araçlarının ilk ihraçları ve ikinci el piyasalarında değerlendirilmesi) kaynaklı olumsuzluklar yaşaması piyasa riskiyle de karşılaşmasına sebebiyet vermektedir (Greuning ve Iqbal 2007:156)

İslami bankaların piyasa riskini göz önünde bulundururken, ticarete konu olabilecek varlıklarının finansal araçlar ile piyasa içerisinde ki fiyatlamasını, içinde bulunan zaman ve gelecekteki zamanın değerlendirilmesi ile yapmaktadır. Bu nedenle sözleşme süresi boyunca bir varlığın finansal değerinin volatilitesi riskin belirleyicisidir.

İslami finans sözleşmelerinin kendi içerisinde piyasa riskini spesifik olarak nasıl oluşturduğunu şöyle görebilmekteyiz (El Tiby, 2010:60)

İcara Sözleşmeleri, İslami bankaların orta ve uzun vadede mülkiyeti vade süresince bankada kalmak şartıyla hesaplanan, kira değeri üzerinden finansmanı sağlanan bu yöntemde kararlaştırılan kira bedeli, vade içerisinde malın piyasadaki kira değerinin değişmesiyle değişmemekte ve yaşanacak kazanç veya kayıp her iki tarafa da yansıtılmamaktadır. Dolayısıyla burada piyasa kira değerinin yükselmesi banka için görünüşte bir kayıp oluşturmakta fakat piyasa değerinin sürekli yükselmesi durumunda bankayı riske maruz bıraktığı görülmektedir. Ya da “*Kiralanan Varlığın Değerleme Riski*” olarak adlandırılan bu durumda (Greuning ve Iqbal, 2007:158) vade tarihinden önce ödemelerin tamamlanarak kira sözleşmesinin sona ermesinde nihai vadeye kadar kalan sürede bankanın önceden fiyatlamaya yaparak pozisyon aldığı ve buna göre kira bedelini belirlediği bilinmektedir. Fakat bu durumda vadenin erkene çekilmesinden dolayı kalıntı bir değer (arta kalan değer) ile karşılaşılmaktadır. Doğal olarak bu değer yüksekliği de bankayı piyasa riskine maruz bırakmaktadır.

Murabaha Sözleşmeleri, Piyasa rayıcı içerisinde fiyatların yükselmesi sonucu vade içerisinde bankanın daha fazla kar elde edememe hali standart bankacılık rekabetinin yükselmesi trendinde o bankaya özgü finansal göstergelerde risklerle veya başarısızlıklarla sonuçlanabilmektedir.

Selem sözleşmeleri, Ertelenmiş bir emtia satış sözleşmesinin olmasından dolayı İslami Bankaların selem anlaşma usulüne göre malın teslimi ve satışı arasındaki dönemde fiyat farklılıklarından dolayı piyasa riski ile karşı karşıyadır. Bankanın yükümlülüklerini yani satışı için sunacağı malı, tedarik edemez ise aynı malı piyasadaki daha yüksek bir fiyata almak zorunda kalabilir. Veyahut Malın teslimi ile o günkü piyasa fiyatı arasındaki oluşacak risk bir etken iken aynı zamanda malın satış anındaki fiyatında da oluşacak negatif bir fark İslami bankaları piyasa riski ve *Fiyat Riski* ile karşılaştırabilecektir. Bu nedenle selem yöntemi her ne kadar piyasa riskinden korunmak için uzun pozisyon olarak fiyat dalgalanmalarına karşı korunma aracı gibi görülse de selem yönteminin sözleşme usullerinde içerik düzenlemesi yapılarak mali pozisyonu koruma amacı güdülebilmektedir.

Dolayısıyla tüm finansal araçların varlığa dayalı olması sebebiyle gerçek bir ticari işlemleri barındırması bankaları önce mikro ölçekte risklerle sonra da makro ölçekte problemlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Örneğin Döviz kuru oynaklığı yabancı para cinsinden borçların değerini etkilemekte ulusal para cinsinden ise alacaklar karşısında uyumsuzlukları arttırmaktadır. Dolayısıyla yaşanan kayıp, hedging (vadeli piyasalarda risk azaltma yöntemleri) türev araçlarıyla İslami bankalarda pozisyonları riskten koruyamayacağından başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir.

2.4. Likidite Riski (Liquidity risk)

İslami Bankalarda Likidite riski yönetiminin önemli bir parçası da Varlık ve Yükümlülükler yönetiminin etkililiğidir Dolayısıyla Likiditenin önemini anlatırken İslami bankalar için anlatırken üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Çünkü neredeyse faizsiz likiditeye kavuşmanın mümkün olmadığı finansal sistemde İslami Bankaların prensiplerinden doğan çalışma anlayışıyla varlık ve yükümlülükler dengesinin gereğini yetirmek için likiditenin sürekli güçlü seviyelerde tutulması gerekir. Aksi takdirde, kendi varlıklarının devamını getirememesi bir yana mudilerinin ve hissedarlarının tasarrufları da likidite krize sürükleyebilir. Yani yatırımların finansmanında, reel sektörün ihtiyacı halinde ki ticari işlemlerin girişiminde, tasarruf sağlayıcıların birikimlerine ihtiyaç duyduğu anda mevduatların geri talep edilmesinde, kötü giden finansal konjonktür durumları veya aniden nakit çıkışı gerektiren tüm finansal talepler karşısında likidite problemi ortaya çıkmaktadır.

Likiditenin yeterli sağlanamaması hali İslami Bankalar için riskli ve başarısız bir durumdur. Çünkü Geleneksel Bankaların aksine daha zor şartlarda mevduat toplayan (faiz vadeli hesapların

olmaması) ve sermaye-yatırım dengesini koruyan (öz kaynaklarla değil mevduat ile yatırım yapan) İslami bankalar, likidite sıkışıklığında likit pozisyonlarını yönetmek için varlıklarının satışı yanında, İslami para piyasası ve bankalar arası piyasada, enstrümanlarını sınırlı olarak işlem yapma yetkisi sunmaktadır. (Greuning ve Iqbal, 2007:156)

Bu nedenle ticarete konu olması mümkün olmayan araçlar ile ve sınırlı sayıdaki piyasa katılımcısının olduğu İslami bankacılık piyasalarında, İslam hukukundan alınan prensip doğrultusunda. Borcun satışının yasaklanmış olması, İslami Bankaların sadece Murabaha, selem sözleşmeleri ve İcara gibi enstrümanlarının satışının yapılarak likidite ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Dolayısıyla İslami bankaların geleneksel bankalara göre borçlanma yöntemleri fazla çeşitlilikte olmayıp İslami bankaların faiz hassasiyetinden kaynaklı finansmana daha fazla erişememesi ve olası risk durumları karşısında ayrılacak karşılıklar veya esnekliklerin sadece mevduatlar ve varlıklar ile karşılanmasını güçleştirmektedir. Bundan dolayı birçok uzun vadeli yatırımların finansmanında yüksek likidite pozisyonu gerektiğinden İslami banka likit varlıklarını yönetmek kolay olmamaktadır. Fakat İslami Bankalar bir yandan Sendikasyon (Murabaha) işlemleriyle uluslararası piyasalardan fon temin ederek bir yanda da İslami bankalar da kar-zarar paylaşımı (profit-and-loss sharing/PLS) esas kılındığı için olası zararların bir kısım karşılığı müşteriler tarafından da yüklenebilmektedir.

İslami Bankaların Geleneksel bankalara göre kısıtlı bir borçlanma yapısı olsa da likiditesini gerçek işlemlere dayalı bir bilanço yapısı içerisinde yürütmektedir

İslami Bankalar için geçerli olan iki tür likidite riskinden söz edilmektedir (Greuning ve Iqbal, 2007:155).

Piyasadaki likidite eksikliği; Mali ve Borç Yükümlülükleri karşısında finansal piyasaların da kötüleşmesiyle birlikte likit varlıkların nakde dönüştürülememesi, piyasa derinliğinin sağlanamamasıdır.

Finansmana erişim eksikliği; Makul bir maliyetle ödünç alma gibi fon temin etme imkânlarının kısıtlılığında likidite ihtiyaçlarının olası karşılanamaması durumunda İslami bankaların seçeneklerinin kısıtlanmasıdır.

İslami Bankaların Likidite yapısını güçlendiren ve likidite yönetimi kolaylaştıran temel unsur, bilançonun her iki tarafına da İslami prensiplere uygun varlık tabanlı finansal enstrümanların yaygın bir portföy çeşitliliği içerisinde topluma kazandırılması olmuştur. Çünkü İslami Bankaların tüm araçlarıyla finansman sağladığı makro ve mikro ölçekteki proje, yatırım ve reel ihtiyaçlar gerçek bir işlem niteliğinde olduğundan bir nevi piyasa odaklı hareket edilmektedir. Bu sebeple yaşanacak muhtemel likidite riskinde gelecek risk piyasa kaynaklı olabilmektedir. Fakat bu durum geleneksel bankalarda, işlemin gerçek olup olmadığına, reel bir varlığın finansmanına yönelik olup olmadan sadece özsermayeyi etkileyebilecek bir yapıya sahip olmasından dolayı risk unsuru piyasa riskinden önce kredi riskini tetikleyecektir.

Tablo 1. İslami Bankacılıkta Teorik Bilanço Yapısı

<i>AKTİF</i>	<i>PASİF</i>
<u>Kasa Dengesi</u> (nakit, interbank mevduatı-murabaha)	<u>Vadesiz Mevduatlar</u> İnterbank Borçlanmaları(murabaha)
<u>Finansal Varlıklar</u> (murabaha, selem, icara, istisna)	Yatırım Hesapları(mudaraba)
<u>Yatırım Varlıkları</u> (mudaraba, müşareke)	<u>Özel Yatırım Hesapları</u> (mudaraba, müşareke)
<u>Faizsiz Ücret Bazlı Hizmetler</u> (wakalah, kafalah, ju'alah)	<u>Karşılıklar</u> (kar dengeleme ve yatırım risk karşılıkları)
<u>Bankacılık Dışı Varlıklar</u>	<u>Rezervler</u>
	<u>Öz Kaynaklar</u>

Kaynak: “H.Van Greuning, Z. Iqbal, “ Risk Analysis For İslamic Banks”The World Bank Books,2007” adlı çalışmadan yararlanılarak düzenlenmiştir

Aktif-Pasif yönetiminin kullanımı İslami bankacılıkta sürdürülebilir bir risk yönetimini sağlayabilmesi açısından çok önemli bir süreçtir. Özellikle Likidite tarafına bakan yönüyle yüksek kaliteli, istikrarlı ve büyüyen bir gelir hacmi, varlıkların ve yükümlülüklerin seviyesini riskli olsa da kontrol edilebilir seviyede tutabilmektedir.

İslami Bankalar Aktif ve Pasif Yönetiminin etkili sağlanması hususunda geleneksel bankalara göre daha az uyumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Bunun sebebi “risk-sharing” ve “pass-through “ olarak adlandırdığımız iki temel prensip sırasıyla şöyle açıklanır. Kar-Zarar ortaklığına ilişkin sözleşmeler; Yatırım fonları ve finansmanların sağlanmasıyla özkaynağın İslami banka mevduatları doğrultusunda reel yatırıma entegre olması ve bundan dolayı vade uyumsuzluğu riskinin de yaşanmadan bir geçiş niteliğinde varlık ve yükümlülükler yapısında korunmasıdır.

Ayrıca geleneksel bankalarda (zararın olup olmadığı gözetilmeden yatırım hesapları sahipleri, faiz niteliğindeki karını ve anaparasını alacağı garantisi bulunmaktadır) mevduatlar ve faizler koşulsuz verilir. Bunun karşılığında bankaların kâr beklentilerindeki düşüşe rağmen taahhüt edilip ödenen faizin banka bilançosuna getireceği yükün geleneksel bankalar tarafından fiyatlanması ve içselleştirilmesi önemli bir maliyettir. Aksine İslami bankalarda varlıkların olası bir olumsuz durum karşısında, getirilerin şok eğilimi göstermesi muhtemel olabilir ve önceden yatırım hesabı sahipleri ve hissedarlara karın taahhüt edilememesi gibi bir problemin olmamasından dolayı işlem kendi süreci içerisinde gelişebilir.(Greuning ve Iqbal, 2007:145).

İslami bankalarda yaşanan Likidite riski veya Kredi Riski geleneksel bankalara göre az olasılıkla yaşanan bir durum olmakla beraber riskin yaşanması halinde varlıklarının ve yükümlülüklerinin dengesi İslami bankacılıkta, varlığa dayalı araçlar ile gerçek işlem niteliğinde olduğundan geleneksel bankalara göre daha az riske maruz değerle karşılaşmaktadır.

Tablo 2: İslami ve Geleneksel Bankaların Finansal Risklerinin Karşılaştırılması

Finansal Risk Tipleri	Geleneksel Bankalar	İslami Bankalar
Kredi Riski	Temerrüt Risk Değerlemesi yapılı	Paylaşım Esası Varlıklar için gelir beklentisi riski
Piyasa Riski	Piyasa değişkenlerinin oynaklığı	Piyasa oynaklığının derecesi daha düşük
Likidite Riski	Vade uyumsuzlukları ve Alternatif finansman kaynakları	Vade uyumsuzlukları ve Alternatif finansman kaynakları
Operasyonel Risk	Donanım /sistem sorunları ve dolandırıcılık	Donanım /sistem sorunları ve dolandırıcılık-İslami kurallara uygunluk, güvenilirlik
Yasal Risk	Yasal Çerçeveye Uyum	İslam Hukukuna ve yasalara uygunluk
Sermaye Yapısı	İşletme Sermayesinin Derecesi	İşletme Sermayesi ve IFSB tarafından verilen sermaye araçları bileşimi

2.5. Getiri Oranı ve Ticari Risk (*Rate of return and commercial risk*)

İslami Bankaların faaliyet gösterdiği bankacılık piyasasında Geleneksel Bankalarla birlikte temel prensipler hariç olmak üzere sürekli olarak, fiyatlar, maliyetler, kârlılıklar, ürün-hizmet çeşitliliği ve finansman kolaylıkları gibi etkenlerle sürekli sektör içerisinde rekabet halinde olup bu durum küresel krizlerin yaşanmasıyla birlikte artarak devam etmektedir. İslami bankaların bilançolarında ve faaliyetlerinde büyük bir öneme sahip mevduat hesapları, banka getiri oranlarında yaşanacak olası

dalgalanmalardan olumsuz etkilenebilmekte ve mevduat kaybıyla karşılaşabilmektedir. Bunun için çeşitli teşvik yöntemleriyle birlikte getiri oranlarındaki düşüşün müşteri kaybına dönüşmemesi yani mevduatların çekilme riskine karşı ve bankanın rekabetçi halinin kaybedilmemesi adına öz sermayenin etkilenmesi kaçınılmaz olabilmektedir. İşte bu noktada yaşanan mevduat kaybetmeme ile ilgili riskin öz sermayeye aktarılmasına da Ticari riskinin kaydırılması (Displaced Commercial Risk) denilmektedir (GIFR, 2015:166)

İslami Bankalar faiz oranını ele almazken faiz oranındaki değişikliklerden kaynaklı piyasa risklerine karşı bir izlenim içerisinde olurlar ve bununla birlikte faizin piyasa riskini baskılaması durumunda İslami bankaların maliyet ve kazançlarında olumsuz değişim yaşanabilmektedir. Örneğin Murabaha sözleşmelerinde gösterge oranı için risk primini belirlemek adına genellikle LIBOR (London Interbank Offered Rate) göz önünde bulundurularak işlem yapılır. Bu nedenle de uluslararası ölçekte yaşanan faiz dalgalanmaları sonucunda yaşanan risk her ne kadar İslami bankalar için doğrudan etki yaratmasa da dolaylı olarak bir etki bırakabilmektedir.(GIFR, 2015:167)

Dolayısıyla İslami bankacılıkta sözleşmenin taraflar arasında kuralları başta nasıl belirlenmiş ise öyle geçerli olmakta olup iki tarafında aleyhine dönüştürmeden sözleşme süresinin sonuna kadar istikrarlı bir süreç izlenir. Sözleşme süresinin sonuna kadar yaşanan durumda piyasa kârlılığında ki olası düşüş belki İslami bankanın o işleminin kârlılığını ortadan kaldıran, nötr haline getiren veya zarar durumun ortaya çıkmasına sebebiyet verebilen işlem olabilir. Veya bankacılığın rekabet içerisinde ki hâlden dolayı bankanın elde ettiği kârdan mudilerine dağıtacağı payı arttırmak isteyen banka, bu gibi durumda bazen banka yönetimi tarafından öz sermayeden kar olarak mudilere ödeme yapabilmektedir. Fakat yaşanan bu durum getiri riskiyle birlikte ticari riskin doğmasına sebebiyet vermektedir.

Mevduat hesap sahiplerinden bazı çoğunluğun faiz hassasiyeti taşımadan İslami bankacılık sisteminde mevduatlarını değerlendirmek istediği de görülmektedir. Özellikle küresel krizlerin yaşandığı ortamlarda bu çoğunluğun geleneksel bankalarda tuttıkları mevduatların faiz araçlarıyla elde edeceği getiriye yakın bir oranda İslami bankalarda da kalması için banka yönetimine bir baskı yaratabilmektedir. Ancak aksi durumda İslami bankaların elde ettiği kârlar mevduat sahiplerine ödenmesi gereken kâr payında beklentiyi karşılayamaz ise öz sermaye kaynaklı kar transferinin banka bilançosunu olumsuz etkilemesi söz konusu kâr beklentisi gittikçe büyüyen çoğunluğun piyasa şartlarıyla birlikte bankanın baskı altında oluşan durumunu Ticari riske dönüştürmüş olabilir. Bu nedenle faiz gibi sabit bir getiriye endeksli işlemleri olmayan İslami bankalar, düşük performans dönemlerinde veya faiz getirilerinin daha yüksek olduğu bir durumda getiri oranı eğilimi düşeceği için İslami bankanın karşılaşacağı risk yapısı bu durumda getiri odaklı olmaktadır. Bu nedenle İslami bankalarda faiz tabanlı bir getiri söz konusu olmadığından öz kaynakların bir kısmı, mevduatların getiri ödemelerine dönüşecek ve piyasanın kötü koşulları sürdüğü müddetçe kârlılık getirisinin sabit bir oranı önceden belirli olmadığından belirsizlik hali yaşanmaya devam edecektir.

İslami bankalarda beklenen getirinin sağlıklı hesaplanması, raporlamanın zamanında yapılması, gözetimin izlenilmesi ve aktif kârlılığa olası etkilerin değerlendirilmesi neticesinde gerçek işlemlerle elde edilecek paylaşımın ona göre dağıtılması halinde ancak o zaman beklenen verim alınabilecektir.

3. LİKİDİTE RİSKİNİN KAYNAKLARI

Bankaların istikrarlı bir finansal yönetime sahip olmasının en önemli unsurlarından biri olan likiditenin, 2008 küresel finans krizi sonrası bankacılık sisteminde likit varlıkların önemini ortaya çıkarmış ve Likiditenin bir risk olarak sürdürülebilir çerçeve de yönetilebilmesi gerektiği görülmüştür.

Geleneksel ve İslami Bankalarda likidite riski kaynaklarını oluşturan unsurların dikkate alındığı, Merkez Bankaları, Yerel Düzenleyici Otoriteler, BCBS, CEBS, FSA, FSB, IFSB ve IILM gibi uluslararası kuruluşlar tarafından çeşitli düzenlemeler ve sınırlamalar getirilerek mevcut düzenlemelerin yetersizlikleri revize edilerek giderilmektedir. Bankaların varlık ve yükümlülüklerinin

gereği fakat ani olarak beklenmedik nakit giriş ve ıkışları karşısında zamanlama hataları yaşanması vade dönüşümünün sağlanması sonucu ödeme kabiliyetlerinin zor durumda bırakılmasını getirmekte ve bu nedenle de likidite yönetimi, vade uyumsuzluğu problemi ile karşılaşmaktadır.

Likidite riskini ortaya çıkaran kaynaklar; olasılık dahilinde yaşanacak herhangi bir risk ortamında İhtiyaç duyulan andaki ödeme gereğinin zamanında 86 yapılamaması, varlıkların değer kaybına uğrayarak alternatif likit kaynaklarla yükümlölüklerin yerine getirmenin zorlaşması, öncelikli likit kaynaklarına başvurulduğunda piyasa kaynaklı problemin büyümesi, gereklilik halinde varlıklarını hızlı bir şekilde nakde dönüştürmesi ve portföyünü fonlamada yetersiz kalması durumudur.

Bankaların bu gibi durumlarda yetersiz likidite durumu ve yükümlölüklerin yerine getirilmesinde yaşanacak güçlük ile beraber fonlayamama riski bankaları sadece likidite riski ile değil aynı zamanda kaynak girişi ve nakit akışındaki olumsuz etki ile birlikte kredi riski ve piyasa riski ile karşı karşıya bırakacaktır. Likidite riskinin kaynaklarını tanımlayarak istikrarlı bir likidite çerçevesi geliştirmek gereklidir. Bu nedenle Likidite riskinin kaynaklarını 3 kategoriye ayırarak açıklamak mümkündür. Bunlar; Sistemik, Bireysel/Kişiye Özgü, Teknik/Zamanlama'dır.(Adalsteinsson, 2014:43).

Sistemik olarak adlandırılan kaynak, aslında piyasada geniş bir ölçüde yayılmış bir risk kaynağıdır. Yani piyasa aksaklıkları, piyasa veya merkez bankası fonlarının eksikliği ve nakit varlıkların piyasa mekanizmasıyla dönüşümü gibi banka harici tüm faktörlerin oluşturduğu risktir.

Bireysel risk kaynağı ise banka içerisinde yerleşik ve özgü olan bireysel nitelikteki davranışlar bankaların kriz olaylarından daha fazla zarar verebilmektedir. Örneğin banka kayıplarının dışarı duyurulması ve güven kaybının yaratılması hali bankaları finansman sıkıntısı yaşamasına sebep olmaktadır.

Teknik yönden risk kaynağında ise teknik niteliğe haiz bir nitelik taşımakta olup güven kaybı ya da Pazar genelinde stres içermemektedir. Burada esas sorun nakit akışlarında yaşanacak zamanlamadır. Yeterli likiditenin olduğu yerde finansal tabloların sağlıklı hazırlanması, likidite riski tarafında oluşacak bir riskin zamanlamasını öngörecek ve gerekli likit tamponların kısa süredeki ıkışlar karşısında spesifik analizler yapılabilecektir.

3.1. İslami Bankacılıktaki Durum

İslami Bankacılıkta likidite riskinin kaynaklarını besleyen temel unsur likiditeye erişmekte ki faiz hassasiyetidir. Çünkü İslami prensipler gereği varlığa dayalı olmayan herhangi bir ticari ilişkinin karşılığında vadeli veya peşin olarak paranın satışı yasaklandığından para piyasalarına erişimin kısıtlıdır. Dolayısıyla alternatif likiditeye sınırlı erişim ve borçlanma araçlarında tercih sorunu İslami bankaları likidite yönetiminde zor durumda bırakmaktadır. Bu nedenle Merkez bankaları dışında alternatif piyasaların geliştirilerek kısa vadeli yükümlölükler ve risk ortamında bankalar arası finansman çözümünün murabaha ve sukuk işlemleri benzeri yöntemlerle giderilmesi beklenilmektedir.

4. UYGULAMADA LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ

Likidite riskinin başarılı yönetimi bir tek banka için değil tüm bankacılık sektörü için büyük önem taşır. Çünkü likidite açığı ve riskin yönetilememesi sistem genelinde olumsuz yansımalar oluşturarak sektörün genelini etkiler. Bu öneme binaen son yirmi yılda finansal piyasalarda ki gelişmeler likidite riskinin ve yönetiminin karmaşıklığını arttırmıştır (Basel, 2008:1)

Bankalar, likidite riskini uygulamada yönetirken teoride belirtildiği gibi varlıkların yükümlölükleri karşılayacak düzeyde nakit giriş çıkışlarını tam ve zamanında karşılayarak öngörülerini ve tahminlerini belirlemek ve bu yönde yaptığı tüm analiz çalışmalarını diğer şartlar sabit değilken dahi değerlendirmek zorundadır. Çünkü bu değerlendirme muhtemel sonuca ulaştırmaktadır. Süreç sonucunda da likidite yönetimi, nihai raporunu üst yönetim ile paylaşarak uygulanması gereken

likidite yönetim politikaları sürecini belirlemektedir. Likidite yönetim sürecini bankalar içerisinde Hazine birimleri tarafından günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak takip edilir, aktif-pasif komitesini likidite seviyesi hakkında bilgilendirir. Ardından gerekli önlemlerin alınması için st yönetime rapor hazırlar. Hazine birimleri bankaların çeşitli vade dilimlerinde kümülatif bazda negatif pozisyonlar ile karşılaşmaması için aktif ve pasiflerini uyum içerisinde yürütmesini sağlar ve acil durumlar karşısında daha önceden yapılan senaryo testlerinin gereği olarak alternatif planları devreye koyar. Likidite riski yönetim sürecinde özellikle bankaların finansal planlama birimi tarafından faiz oranı ve döviz kurlarındaki oynaklığın getireceği riskler sürekli izlenir. Likidite yeterlik oranı ve kaldıraç oranları hesaplanarak rapora bağlanır. Nihai aşamada da likidite ile ilgili uygulanması gereken politikaları ve politika sınırlarının erevesi belirlenmektedir.

Bankaların likidite yönetim süreci günlük fon ihtiyaçlarını karşılamak normal işlemlerden hem beklenen hem de beklenmedik sapmaları saptamak için yeterli fonu bulundurmalıdır. Bunun için bankalar likidite riskini belirleme, lme, izleme ve kontrol ederken kapsamlı bir yönetim süreci yürütmektedir. Bankaların sürdürülebilirliği için kritik öneme sahip olan bu yönetim süreçleri bankanın diğer risk yönetim süreçleriyle de entegre olarak yürütülmektedir.

Bankacılık sektöründe likidite yönetiminde karşılaşılan zorluklardan biri olan akreditif veya finansal garantiler gibi şartlı ykmllkler bulunmaktadır. Bunlar bir bankanın mali durumuna bağlı olmayan potansiyel olarak nakit çıkışlarını temsil etmektedir. Normal şartlar altındaki ıkışlar genelde düşük olabilir genel makroekonomik veya piyasa krizi, normal olarak bu gibi olaylara eşlik eden girişim sektöründeki iflasların artması nedeniyle nakit çıkışlarda önemli bir artışa neden olabilmektedir. Krizler ve iflaslar normalde piyasa likidite seviyesinin azalmasıyla da karakterize edilmekte olup bu durum banka içi finansman sıkıntısını daha da kötüleştirmektedir (Brajovic ve Greuning, 2003:135).

Sağlıklı bir risk yönetim süreçleri kritik olarak řu unsurları içermektedir.

- Yönetim Kurulunun gözetiminden ve bağımsız kuruluşlar tarafından da risk kontrolünün yapılarak etkili bir kurumsal likidite riski yönetim süreci oluşması
- Likidite riskini yönetmek, azaltmak ve kontrol edilebilir seviyelerde tutmak için uygun stratejiler politikalar prosedürleri ve limitler getirmek
- Kurumun karmaşık iş faaliyetlerinin giderilerek orantılı ve kapsamlı likidite risk ölümü, izleme ve raporlama sistemleriyle mevcut ve muhtemel nakit akışlarının değerlendirilmesini veya kaynakların kullanımının sağlanması
- Gün içi likidite ve teminatın aktif yönetilerek potansiyel gelecek finansman kaynaklarının uygun bir şekilde bir araya getirilmesi
- Minimum riskli varlıklar ve Likit varlıkların tanımlanarak erken uyarı göstergelerinde stabilizatör görevi üstlenmesi
- Stresli durumlarda likidite ihtiyacını karşılamak için kullanılabilen yasal düzenleyici veya operasyonel, engelsiz, yeterli derecede yüksek likiditeye sahip menkul kıymetler olması
- Potansiyel olumsuz likidite olaylarına ve acil nakit akışı gerekliliklerine yeterince hitap eden kapsamlı acil durum fon planları oluşturulması
- Bankaların likidite riski yönetim sürecinin yeterliliğini belirlemek için iç kontrollerin ve iç denetim süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi
- BASEL, IFS, BIS ve IFSB gibi uluslararası kuruluşların getirdiği düzenlemelere uyum sağlanması ve istikrarlı bir finansal duruş sergilenmesine yönelik alınan kararların zamanında uygulanması

4.1. İşlami Bankacılıktaki Durum

İşlami bankacılıkta ticari işlemlerin gerçek işlem niteliği taşıması ve reel sektörle senkronize olacak şekilde ekonomik faaliyetlerine yön vermesi sebebiyle olası bir sistematik riskin yansımaları gerçek

koşullardan ötürü İslami bankaları geleneksel bankalardan daha fazla etkiyebilmektedir. Bu nedenle daha fazla güven esasına dayalı yönetim, müşteri ve paydaş ilişkileri likidite riski yönetiminde etkin rol oynamaktadırlar.

Dolayısıyla İslami bankacılığın temel çalışma prensipleri ve bankacılık uygulamaları açısından bakıldığında her bir iş ortağı finansal faaliyetlerinde riskleri bireysel olarak karşılayacak olursa ticari faaliyetleri sıkı bir şekilde kısıtlanmış olmaktadır. Bu nedenle iş ortaklarının risk taşıyan yükü dağıtmak için izin verilmesi ticari olarak avantajlı ve riskin dağılması sebebiyle de tolere edilmesi hacmi büyük olmaktadır. Bu yüzden likidite riski yönetimi sorumluluğu İslami bankacılık çevrelerinde yatırımcılar ve banka sorumluluğu altında varsayılmaktadır (Mohammad, 2013:223)

İslami bankacılıkta likidite riskinin değerlendirilmesi ve kontrol edilmesi dinamik ve öngörülemeyen temel değişkenler sebebiyle zor olabilmektedir. Nitekim Likidite riskini kontrol etmek için yeterli miktarda likiditeye sahip olunmasının yanında uygun zaman bantlarına dayalı vade merdiveni inşa ederek gelecekteki likidite açıklarını belirlemelidir.(Mohammad, 2013:224)

Vade merdiveni sayesinde her periyottaki (yani fazlalık veya fon açığı) gelirler ve çıkışlar arasındaki fark, bir bankanın gelecekteki likidite fazlalığını veya herhangi bir zamanda eksikliği ölçmek için bir başlangıç noktası sağlar (Greuning ve Iqbal, 2007:150).

Bu sebeple de likidite riski yönetiminde İslami bankalar davranış metotlarını içeren nakit akımlarını sınıflandırmak için kendi kriterlerine sahip olabilmektedirler. Bu hususlar da ;

- Nakit akışları; Murabaha, icara ve müşareke gibi alacakların vadeleri ve tutarlar önceden belirlendiği için programlamanın buna göre yapılması
- Şartlı ancak beklenen nakit akışları; Selem ve istisna gibi belirli süre boyunca üzerinde mutabakata varılan hüküm ve koşullara dayalı olarak sözleşme türü veya çalışma performansı
- Şartlı ancak öngörülmeleyen nakit akışı; Bazı durumlarda bir müşareke yatırımı açık uçlu bir dönemde veya bir çıkış stratejisi periyodik olarak değerlendirilebilmektedir. Bu sebeple Yatırım sermayesinin geri ödenmesi ve muhtemel yatırım getirisi seviyeleri, yürütülen iş performansına bağlıdır.

İslami Bankalar likidite riskiyle karşılaşması halinde geleneksel bankalar gibi faize dayalı enstrümanlara erişimi olmaması, İslami uyumlu likidite yönetimi araçlarının sayısının kısıtlı olması, İslami bankalararası para piyasasının gelişmemesi ve kısa vadeli enstrümanların ikincil piyasaları likit nitelikte olmadığından likidite riski yönetiminde büyük sorunlar ile karşılaşabilmektedirler (Sobol, 2013:571)

Bu sebeple İslami bankaların likidite riski yönetim süreçleri üç alanda izlenmekte ve yönetilmektedir. Bu hususta süreçler şunlardır (İsmal, 2010:67)

- Yükümlülük Tarafı; Yükümlülükler tarafında İslami bankalar mevduat sahiplerinden likiditenin dışarıya çıkmasını önlemeye çalışmakta ve bunu yapmak için banka daha önceleri analiz ederek ortaya koyduğu "mevduat sahiplerinin likidite davranışları" gibi spesifik değerlendirmeleri incelemektedir.
- Varlık Tarafı; İslami bankacılık finansman stratejilerini finansmanın temerrüde düşürülmesini önlemeye yönelik eylemleri ve karın optimize edilmesine yönelik eylemleri ele almakta ve ideal olarak fonları yönetirken İslami bankalar mevduat yatırımlarını ve likidite davranışlarını, beklenen getiri gibi işlem ihtiyaçlarının geri çekilmesi olarak mudilerin yatırım ve likidite davranışları göz önünde bulundurulmalıdır.
- Varlık ve Yükümlülükleri Dengeleme; Talep edilen rutin likiditeyi yönetmek ve likidite sıkıntısını önlemek için tüm bankaların politika ve stratejilerini gözetmek

Hükümetler tarafından çıkarılan kısa vadeli İcra Sukuk, arazi, bina ekipman gibi kiralama sözleşmeleriyle desteklenerek sertifika ihracı yoluna gidilmesi bankaların likidite yönetiminde en sık kullandığı yöntem olup bunun yanında İslami Finansal Hizmetler Kurulunun (IFSB) Londra Menkul

Kıymetler Borsasında (LME) işlem gören metaller gibi özgürce bulunabilen ve bozulmayan emtia murabaha işlemleriyle, mevduatın çoğaltılarak likiditenin arttırılmasıyla likidite riski yönetimini rahatlatması ve yürütölen uygulamalarla çeşitli kar paylaşımları düzenlemeleri adı altında fonların bankalar arasında likidite yönetiminde en yaygın araç olarak kullanılmaktadır.(Sobol, 2013:224). Fakat bu uygulamanın geleneksel bankalarda ki gibi gecelik likiditeyi yönetmek üzerine kurulu bir yapısı olmaması da ayrıca bir sorun olarak gözükmektedir.

4.2. İşlami Bankacılıkta Likidite Yönetim Politikaları

Bankaların günlük faaliyetlerindeki ihtiyacın, orta vadede yükümlölüklerinin karşılanmasının ve uzun dönemde ise yeterli olan likidite pozisyonunun beklenen/beklenmeyen şartlar altında banka üst yönetimince çeşitli politikalar içerisinde yönetilmesi, Likidite risk yönetim süreçlerinin gerekliliğindedir.

Bankacılık sisteminde, likiditenin taşıdığı önemden dolayı İşlami bankalarda da likidite yönetim politikaları geleneksel likidite yönetim sisteminden çok farklı olarak ayrışmamaktadır. Fakat geleneksel bankacılığın faizli araçlar ve faiz üzerinden işlem yapma hassasiyeti taşıyamaması sebebiyle İşlami bankacılıktaki likidite yönetim politikalarından farklı bir süreç gözetilmektedir. Faizsiz bankalarda kaynak oluşturma ve kullandırma aşaması, alternatif fonlama araçları ve yatırım varlıklarının portföye kazandırılması gibi bankanın likidite devamlılığı süresince gerekli likidite yönetim politikaları vardır. Bu politikalar gereğii üst yönetim organına İşlami hususlarda danışmanlık hizmeti veren, İşlami prensipler ışığında, çeşitli enştrömanlarla likidite oluşturup oluşturmamanın kararlarını veren ve bunun sürdürülebilir hale getirilmesinin ancak ne şartlarda mümkün olabileceğini belirleyen ikinci bir banka yönetim organı olarak Danışma/Fetva Kurulları bulunmaktadır. Tıpkı Varlık- Yükümlölük Komitesi (ALCO) gibi ilave likidite risk yönetim politikalarının belirlenmesine ışık tutan Danışma kurulları İşlami bankacılığın büyümesine ve gelişmesine katkı sunmaktadır. Bu nedenle likidite yönetiminde banka yönetim kurulu (YK) ve danışma kurulu tarafından aktif bir risk yönetim süreçleri izlenmektedir.

İşlami Bankaların hassas bir karar organı olan Yönetim Kurulu, üst yönetim ve bankanın diğeri organları ile birlikte likidite risk yönetim politikalarını oluşturmakta ve İşlami bankaların niteliğini ve iş faaliyetlerini göz önüne alarak periyodik olarak IFSB ve Basel Komitesi gibi uluslararası düzenleyici kuruluşların aldığı kararlar çerçevesinde likidite yönetim politikalarına yansıtılmaktadır. Bu sebeple İşlami bankaların;

- Likiditenin değerlendirilmesi ve izlenmesi hususunda sağlıklı prosedürlerin geliştirilmesi ve uygulanması,
- Likidite riskini periyodik olarak izleme ve raporlama için yeterli tekniklerin geliştirilmesi ve hazırlanması,
- Pay sahiplerinin gerektiğinde bankanın ek fon sağlama iradesine ve yeterliliğine ilişkin tavsiyede bulunmakla birlikte fonlama kabiliyetine destek sunması,
- Likidite kriz yönetimine uygun senaryoların gözden geçirilmesi ve likidite riski politikalarının niceliksel ve niteliksel faktörleri içermesi,
- Nicel faktörler, fon kaynakları ve çeşitlilik derecesi, fonlama tabanının yoğunlaşması, pazarlanabilir varlıklara bağımlılık veya diş fonlanama gibi alternatif kaynakların konsantrasyonun sağlanması,
- Banka yönetiminde itibar riskinin ortaya çıkarılmadan risk yönetim politikalarının başarısından dolayı ilave sermaye sağlamaya istekli değerlendirilmelerin yapılması ve üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir.

İşlami bankalardaki likidite yönetim politikalarının amacı, stresli veya normal şartlar altında yeterli fonların sağlanarak ve bunu sürdürülebilir seviyelerde likiditeyi yöneterek gerek Hazine yönetiminin sağlıklı çalışmasını ve devamlılığını sağlamak dolayısıyla da banka ortaklarının, mudilerinin ve

hissedarların sermayelerini ve yatırımlarını korumaktır. Bu nedenle varlık-yükümlülük komitelerinin (ALM) banka içerisinde hazine yönetiminin optimum çalışmasına katkı sunması için özellikle;

- Varlık-Yükümlülük dengesinin sağlanması adına finansman oynaklarının Varlık-Yükümlülük dengesinin sağlanması adına finansman oynaklarının düzenli olarak tespit edilmesi (Kısa-Uzun vadelerde hassasiyet)
- Likidite rutin ve ihtiyati planlamasının yapılması
- Likidite risk limitlerinin ve kaldıraç eşik değerlerinin sürekli revize edilmesi
- Emtia Murabaha işlemlerini özenle yürütülmesi
- Likidite sıklığının korunması
- İcara sukukların geliştirilmesi
- Piyasanın gelişimi gözetilerek uygun zamanında düzenlemelerin getirilmesi olmak üzere bu gibi önemli süreçler yürütülmektedir.

İslami bankaların likidite risk yönetiminde daha kalıcı bir başarıya ulaşması için risk yönetim kültürünün banka içi yaygınlaştırılması, iç denetim standartlarının ayrı ayrı risk unsurlarına yönelik geliştirilmesi ve faizsiz piyasalardan borçlanmanın alternatifini olan İslami bankalararası piyasaların geliştirilmesine ortak katkıda bulunması gerekmektedir.

5. LİKİDİTE RİSKİ ÖLÇÜMÜ, RASYOLAR VE AMPİRİK ALIşMALAR

Likidite riski ölçümleri genellikle bilanço pozisyonlarından hesaplanabilir. Geçmişte likidite riski ölçümlerinin bankacılık piyasasında öngörülebilirliği ve sağlıklı sonuçların alınabilmesi adına çeşitli likidite oranlarının rasyo analizleri ile kullanıma odaklanılmıştır. (Chung-Hua vd., 2009:4)

Likidite riskinin ölçülmesinde likit varlıklarının değerlenmesinden yola çıkarak statik yaklaşımlar çerçevesinde çeşitli oranların elde edilmesi, bankaların likidite riski marjını göstermesiyle beraber günlük haftalık ve yıllık fonlama ihtiyacının belirlenmesini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple banka bilançolarının geçmiş tarihli verilerinin gelecek yıllar açısından öngörülebilirlik ve tahmini risk ölçüm değerlerini belirlemesi adına birçok oranların kullanımı söz konusu olmuştur. Örneğin Nakit Değerler, Kredi Büyüklüğü, Toplam Mevduat, Toplam Varlıklar ve Net Kredilerin Büyüme trendinin izlenmesi ve oran analizlerine tabi tutulması gerek geçmiş yıl gerekse cari yıl olarak risk hedeflemesinin çerçevesini göstermektedir. Bu tez çalışması içerisinde de aşağıda belirtildiği üzere sıklıkla kullanılan ve pratik çalışmalara konu edilmiş çeşitli risk ölçüm değerlemelerine yer verilmiştir.

5.1. Finansman Açığı ve Finansman İhtiyacı

Likidite riskine maruz kalmanın ölçülmesinin bir yöntemi banka bilançosundan yola çıkarak ortalama krediler ve ödünç alınan mevduatın likit varlıklar ile değerlendirilmesi sonucunda finansman aralığının (finansman açığı) belirlenmesiyle bulunmaktadır. Bulunan finansman aralığının bankaların likidite sorunlarına ne ölçüde maruz kalacağını göstermektedir. Bu sayede bir bankanın finansman açığı ve likit aktif varlıkları ne kadar büyük olursa para piyasalarında borçlanmaya ihtiyaç duyulan fon miktarı o ölçüde artar ve bir o kadar da güvenilirlikten kaynaklanan likidite sorunlarına maruz kalır.(Saunders ve Cornett, 2008:502)

Saunders ve Cornett (2008) bankaların likidite riskini finansman açığını belirleyerek ölçebileceklerini ve Sıklıkla ortalama çekirdek mevduatın istikrarlı bir fon kaynağı olarak görüldüğünü, böylece bankaların ortalama kredilerini kalıcı olarak finanse edebileceğini belirtmişlerdir.

Kullanılan Oranlar ;

$$\text{Finansman Açığı} = \text{Ortalama Krediler} - \text{Ortalama (ekirdek) Mevduat} \quad (1)$$

$$\text{Finansman Açığı} = - \text{Likit Varlıklar} + \text{Borçlanma Fonları (borçlanma /satın alınan)} \quad (2)$$

$$\text{Finansman Açığı} + \text{Likit Varlıklar} = \text{Finansman gerekliliği (borçlanma fonları)} \quad (3)$$

$$\text{Likidite Riski} = \text{Finansman Açığı} / \text{Toplam Varlıklar} \quad (4)$$

Finansman açığı pozitif ise nakit ve likit varlıklar ve/veya para piyasasındaki borçlanma fonları gibi dış finansman kullanarak finanse etmelidir. Fakat bu yöntem finansman maliyetlerini arttırarak kârlılığı düşürmekte olduğu bilinmektedir.

Chung-Hua Shen, Yi-Kai Chen, Lan-Feng Kao ve Chuan-Yi Yeh (2009) tarafından banka likidite riski ve performans ölümüne yönelik farklılıkların nedeni üzerine yapılan çalışmalarında 1994-2006 döneminden 12 gelişmiş ülke ekonomilerinin seçilmiş banka ve piyasa temelli bankaları kullanılmış, çalışmada likidite riskinin bankanın finansman açığını hesaplayarak ölçmüştür. Böylece finansman açığının bankaların kredileri ile müşteri mevduatları arasındaki farkına ve finansman açığının standartlaştırılması için toplam varlıklara bölünmesi oranına değinilmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar ise; Likidite riskinin banka performansının içsel bir belirleyicisi olmakla beraber banka büyüklüğü ile likidite riski arasındaki ilişkinin belirgin olarak pozitif olduğu, dış finansman bağımlılığı, bankaların likidite riskini olumlu etkilediğidir. Aynı zamanda finansal bağımlılığı beraberinde getirerek likidite sorununa yol açtığı bu sebeple de likidite riskinin azaltılması için fon kaynaklarının çeşitliliğine değinmiştir. Makroekonomik değişken olarak da GSYH'nin likidite riski üzerinde pozitif etkisinin olduğu, ekonomik büyümenin likidite tamponlarının düşmesinde ve daha fazla piyasaya fon vermelerinin sağlanması etkili olduğu, Yıllık Enflasyon yüzde değişimin de banka likidite riski ile pozitif yönde ilişkiye sahip olduğu görülmüştür.

5.2. Likidite Endeksi

Likidite riskinin llmesinde kullanılan alternatif yöntemlerden biri olan likidite endeksi Federal Rezerv de geliştirilmiş bir indeks olmakla beraber banka varlıklarının ani veya satış amaçlı elden çıkarılmasından dolayı maruz kalınan potansiyel kayıpları ölçen bir endekstir. (Saunders ve Cornett, 2008:503). Bunun yanında bankaların aktif ve pasif tarafıyla likiditeye ihtiyaç duyması varlıkların satışını beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada da likidite endeksi, alacak hesaplarını ve varlıklarını nakit hale getirmek için geçen gün sayısını ölçer ve bankaların gelecekteki ykmllkleri karşılamak için yeterli nakit yaratma yeteneğini belirlemede yararlı bir gösterge niteliği taşımaktadır.(Bragg, 2012:78)

Hemen satışa sunulan varlık fiyatları P_i ile adil piyasa fiyatları P_i^* arasındaki fark ne kadar büyükse varlık portföy kayıpları o kadar az olmaktadır¹

Likidite endeksi hesaplama formülü:

$$I = \sum_{i=1}^N [(w_i)(P_i/P_i^*)]$$

Banka portfyundeki her bir varlığın yüzdesel ifadesi (w_i) olarak ifade edilirse:

$$\sum_{i=1}^N w_i = 1$$

¹ Hemen satışa sunulan varlık fiyatları P_i ile adil piyasa fiyatları P_i^* arasındaki fark ne kadar büyükse varlık portföy kayıpları o kadar az olmaktadır

Likidite endeksi daima 0 ile 1 arasında olmaktadır. Bankaların likidite endekslerindeki yükselme trendi ile karşılaşması likidite risklerinin de artma eğilimi olduğunu göstermektedir.

J.Bai, A.Krishnamurty, C.H.Weymuller (2015) tarafından 2002-2014 yılları arasındaki 2882 banka sahibi şirketlerin Likidite uyumsuzluğun ölçülmesine yönelik likidite endeksi yöntemi ile sonuçlar elde edilmesine yönelik hazırlanan çalışmada likidite ve likidite riskinin zaman serileri ve enine kesit modelleri ile incelemiştir. Toplam bankacılık sektörünün likiditesi, kriz öncesi + 5 trilyon dolardan 2008 yılında – 3 trilyon dolara kötü bir gerileme göstermiş, 2009 yılı öncesinde ise kriz öncesi seviyesine geri dönmüştür. Likidite endeksi yöntemi ile stres testinin uygulanmasının sağlanması bankacılık sisteminin likidite ihtiyacını 2007 yılında sonlarında ortaya ne denli çıkardığını göstermiştir. Ayrıca likidite endeksinin ölçülmesinin banka bazında ve toplam bankacılık sektörünün likidite riski konusunda bilgilendirilmesi, finansal krizde likidite riskine maruz kalmanın yüksek/düşük olması ve borçlanmanın öngörülebilirliğini göstermek adına diğer likidite risk ölçüm yöntemleriyle iyi bir performans göstergesi olduğu ortaya çıkarılmıştır.

5.3. Likit Aktifler ve Toplam Varlıklar

Nakit veya Nakite yakın kıymetli araçların likit aktifler olarak portföy içerisinde tutulması, likidite riskini dengeleyici ve ödemelerin zamanında yerine getirilmesi için hemen satılabilecek veya kısa vadeli finansman ihtiyacı için teminat niteliği taşıyacak hazine bonoları ve ticari kâğıtlar benzeri yüksek kaliteli likit varlıkların bilançoda toplam varlıklar içerisinde yer alması likidite riskini dengeleyici yönleriyle likit aktifler/toplam varlıklar (LA/TV) rasyosu olarak birçok çalışmada yerini almıştır. Bu oranlama sayesinde likidite sıkışıklığı dönemlerinde ne ölçüde varlıkların satışının yapılması ve bilanço yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetini gösterebilmektedir. Ayrıca LA/TV oranlaması varlık portföyünün uygunluk yapısının aşırı vadedeki dengesizlikleri yansıtabilecek bir ölçüsüdür.

T.Poghosyan ve M.Cihak (2009) tarafından yapılan Avrupa bankalarındaki finansal sıkıntının araştırılması üzerine çalışmalarında, AB-25 Ülkelerinden 5708 banka ile 1990-2008 arasında toplamda yıl olarak 29862 gözlem yapılmıştır. Yapılan çalışmada likidite sıkışıklığının göstergesi olarak ele alınan parametrelerden biri LA/TV rasyosudur. Bu rasyo, seçilen banka verilerinden yola çıkılarak değerlendirildiğinde, özellikle bu rasyonun bankaların finansal kriz durumlarına yakalanmadan erken uyarı niteliği taşıdığı, yaşanan küresel krizlerde banka başarısızlığının sebeplerinden birisi olduğu, varlık kalitesinin bankalar arasındaki durumunda ve sağlıklı bankalar ile korunmasız bankaları ayırt etmeye yardımcı olabilecek göstergelerden birisi olduğu belirtilmiştir. LA/TV Rasyosunun, bankaların likidite sıkışıklığı durumlarında rahat pozisyon almasını sağlayacak önemli ikinci bir gösterge olduğu da ortaya çıkarılmıştır.

S.Syed Ali (2013) tarafından 18 ülkeden 61 İslami banka verileri kullanılarak İslami Bankaların Likidite Yönetimleri üzerine bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada 2000-2009 yılları arasında faaliyet gösteren İslami bankaların finansal bilgilerinden yola çıkarak çeşitli rasyolar kullanılmıştır. Bu rasyolardan biri olan LA/TV oranlanmasına göre İslami bankaların likidite riskini yönetme kabiliyeti ortaya çıkarılmıştır. Genel de likidite oranlarının Malezya ve Ürdün hariç, kriz dönemlerinden önce özellikle Körfez ülkelerinde düşük seyir izlediği ve kriz sonrası düşüş eğiliminin derinleştiği ortaya çıkmıştır. Geçmişte İslami bankalar likit varlıklarının yüksek tutulması ile karakterize edildiği bilinmesine rağmen bugünün konjonktüründe artan finansal hizmetlerle beraber küreselleşmenin getirdiği aktif İslami bankacılık, likidite fazlalığını eriterek likidite sıkıntısına dönüşebilme olasılığını arttırdığını belirtmişlerdir.

A.Sinan Cebenoyan ve P.E.Strahan (2001) tarafından yapılan çalışmada ABD’de ki tüm ticari bankaların 1987-1993 yılları arasındaki finansal performanslarını analiz etmiş ve likidite yönüyle de elde edilen bulgulara göre bankaların likidite tamponlarının likit varlıklar az olmasında dolayı yeterli seviyelerde olmadığı, Büyük nitelikteki kamu sermayeli bankaların görece daha düşük likit varlıklara sahip oldukları ve kredi alıcısı/satıcısı olarak görev yapmayan bir piyasada ki bankanın kendine benzer bir banka rakiplerine göre görece daha yüksek LA/TV oranına sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır.

5.4. Toplam Krediler ve Toplam Varlıklar

Kredilerin banka varlıkları içerisindeki payı (TK/TV) bankanın likidite koşullarını ölçen önemli bir orandır. Bu oranlama ile banka likiditesinin toplam varlıklar açısından likiditesini göstermekte ve bankanın kredilere(veya finansmanlara) yatırdığı toplam varlıkların yüzdesini ifade etmektedir. TK/V oranının görece yüksek olması veya giderek artması bankaların likiditesinin düşük seyir izlediğini belirtmektedir. Dolayısıyla da bankaların likit pozisyonda kalmakta güçlük çekebileceği fakat bunun yanında yüksek krlilik- daha fazla risk almakta olduğu ortaya çıkmaktadır.(Cebenoyan ve Strahan 2001: 10)

A.Beltratti ve R.M.Stulz (2012) tarafından kapsamlı hazırlanan çalışmada, 2007 yılı itibari ile Bankscope'teki verisi 10 milyar doları aşan 1648 finansal kuruluştan 503 adetini çalışmaya dahil ederek (mevduat kabul edenmevduat/varlıklar oranı minimum %20 ve kredi veren-kredi/varlıklar oranı minimum %10 zorunluluğu) toplam 32 ülke banka kuruluşlarının finansal verileri ile performans analizi yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre kısa vadeli sermaye piyasası finansmanı ile finanse edilen bankaların finansal kırılganlığı, bu yöndeki teorileri desteklediğidir. Daha iyi performans gösteren bankalar ise krizden hemen önce daha düşük kaldıraç ve daha düşük getiri elde ettikleri, ülkeler arası bankacılık düzenlemelerindeki farklılıklar da da genel olarak banka faaliyetlerinde daha fazla kısıtlamaya sahip ülkelerden gelen büyük bankaların daha iyi performans sergilediği ve kredileri azalttığı dışında kriz sırasında bankaların performanslarıyla ilişkisiz olduğu çıkarımı yapılmıştır.Ayrıca kredilerin daha yüksek olduğu yani TK/V oranı yüksek olan bankalar daha düşük menkul kıymet portföyüne sahip banka oldukları, daha az kredi kullanan bankaların daha fazla kredi riskli menkul kıymeti varsa bu bankaların kriz sırasında meydana gelen kredi spreadlarındaki artış nedeniyle daha kötü performans sergileyebilecekleri düşünülmektedir.

5.5. Likit Borçlar ve Likit Aktifler ile Toplam Varlıklar

Bankaların likidite dönüşümünün ölçülmesi ile bir bankanın varlıklarının likiditesinin ykmllklerin likiditesinden ne derece farklı olduğunun belirlenmesini sağlamakta dolayısıyla likidite dönüşümünün (liquidity transformation) basit ve anlamlı olarak ekonomik ölçüsünün bulunması ve varlıklar ile ykmllklerin arasındaki uyumsuzluğunun likidite riskine ne derece etki edebileceğini görmek için değerlendirilmesi gereken göstergelerden biri de Likit borçlar ve likit aktiflerin farkının toplam varlıklar içerisinde yüzdesi olarak (LBLA/TV) değerlendirilmesiyle mümkündür.(Deep ve Schaefer, 2004:8).Bu sayede bir bankanın tuttuğu toplam varlıkların bir kısmı olarak gerçekleştirdiği net dönüşüm miktarı likidite riskinin ne derece indirgenebileceğini göstermiş olacaktır. Ayrıca bankacılık sektörünün likidite dönüşümündeki isteğin başlıca sebebi kısa vadeli likit borçlarını mevduat olarak kabul etmesi ve likit olmayan uzun vadeli krediler yaratılması, fonların tasarruflardan yatırıma başarıyla transfer edilmesini doğrudan etkilemek ve kolaylaşmasını sağlamaktır.(Al-Khour, 2012:1) rneğin 50 TL aktif, 60 TL borç ve 100 TL varlıkları olan bir bankanın 0.1 aralığında likidite dönüşüm boşluğu elde edecektir.

A.Deep ve G.Schaefer (2004) alışmalarında 1997-2001 yılları arasında Amerika'daki ticari bankacılık sektöründeki varlıkların %75'ini kontrol eden 100 büyük, 100 orta ölçekli bankaların finansal verileri ile likidite dönüşüm miktarlarını, banka kırılganlıklarının likidite dönüşümünün desteklenmesiyle ilişkisinin incelenmesi ve varlık-ykmllk dengesinin risk faktörlerinin belirleyicisi olması yönündeki araştırmalarını yapmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre bankaların ykmllk taraflarındaki fazlalık sebebiyle likidite dönüşümünün düşük olması daha fazla likidite yaratmada yetersiz oldukları, buna mukabil bankaların likidite uyumsuzluğu-kırılganlık görüşünün bu analizde görülmediği, likidite dönüşüm aralığını yalnızca büyük bankalar için az miktarda likit borcu arttırarak etkilediğini göstermektedir

A.N.Berger ve C.H.S.Bouwman (2008) tarafından hazırlanan çalışmada ise ABD'de faaliyet gösteren bankaların tamamına yakını seçilerek 1984-2008 yılları arasındaki 907.159 banka çeyrek gözlemi ile finansal rasyoları değerlendirilmiştir. Bankaların likidite yaratımının yıllar içinde arttığını bu artışın belirleyicileri yatırım ve büyük holdinglerin sahip olduğu bankalar olduğu, likidite

yaratımının bankanın değeri ile pozitif geliştiği ve ayrıca büyük bankaların sermaye gücünün likidite oluşturmada olumlu katkı sağladığı belirtilmiştir. Fakat kk bankalar için pozitif bir ayırırma olmadığını, çok fazla likidite yaratmanın finansal kırılganlığa sebebiyet vereceğine ulaşmışlardır.

M.A. Almumani (2013) tarafından hazırlanan çalışma ile Suudi ve Ürdün bankaları arasında karşılaştırılmalı analiz yapılarak likidite riskinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada seçilen 10 Suudi ve 14 Ürdün bankasının 2007-2011 dönemindeki finansal performansları çeşitli değişkenler altında incelenmiştir. Özellikle TK/V oranının likidite riski ilişkisi irdelenmiştir. Suudi bankalarının ortalama TK/V oranı %69,3, Ürdün bankalarının %64,3 olarak belirlenmiştir. Suudi bankalarının toplam kredi büyüklüğü Ürdün bankalarına göre daha büyük olduğu ve bunun da gerekli likidite rezervinin tutulmasının aciliyeti vurgulanmıştır. Ayrıca Likidite riskinin Suudi bankalarda TK/V oranı ile zayıf ilişki gösterdiği bunun yanında kârlılığın Ürdün bankalarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

5.6. Net Krediler ve Toplam Varlıklar

Net Krediler/Toplam Varlıklar (NK/TV) oranlaması, bankaların likidite pozisyonlarının durumunu bir başka yönüyle ölçen bir göstergedir. ngrlemeyen bir likidite riski durumlarını değerlendirirken banka portföyünde net kredilerin toplam varlıklar içinde miktarı ölçmek ve bu oranlamanın da mümkün olduğunca düşük kalmasını sağlamak önemli bir parametredir.(Al-Gazzar, 2014:34)

M.Bitar (2013) tarafından hazırlanan çalışmada 76 ülkeden seçilmiş 1110 geleneksel, 55 İslami bankaların performanslarına yönelik karşılaştırılmalı bir analiz yapılmıştır. Bu çalışmada seçilmiş bankaların 2005-2011 yılları arasındaki finansal göstergeleri, likidite yönünden incelenmiş ve İslami bankaların geleneksel bankalara göre daha yüksek vade uyumu ve daha düşük kaldıraç kullandığı gözlemlenmiş; çalışmanın içerisinden çift taraflı bankacılık yapan ülke ve bankalar ayırt edilerek (15 ülke-203 banka) yapılan değerlendirmede ise Net kredilerin yüksek olduğu bankalarda zkaynak kârlılığının düşük olduğu, Net krediler oranı yüksek olan bankalar faiz maręı düşük bankalar üzerinde negatif etkiye sahip olduğu, vade uyurmasının yüksekliliği varlık getirisinin ve net faiz maręını iyileştirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

M.M. Al-Gazzar (2014) tarafından yapılan çalışmada 10 ülkeden 35 geleneksel ve 10 İslami banka seçilerek 2009-2013 dönemini finansal performansları likidite ve sermaye yapısı göstergeleri ışığında analiz edilmiştir. Net Kredilerin Toplam Varlıklar içerisinde ki performanslarına bakıldığında NK/TV oranı Geleneksel bankalarda görece daha düşük kaldığından likiditede İslami bankalara göre daha baskın durumda oldukları ve daha fazla likit kaldıkları görülmüş, bu da kredilerin daha az varlıklarla karşılanacağı, likidite sıklıkılığını azaltacağını gösterecektir. Ayrıca bu oranın düşük kalması likidite yapısının korunması adına önemli bir gösterge olduğu da belirtilmektedir.

5.7. Likit Varlıklar ve Mevduat

Likidite risk ölüm rasyolarından biri olarak kullanılan Likit varlıkların mevduata oranlanması (LV/M), bankaların potansiyel olarak değişken olan borç finansmanı yerine nispeten istikrarlı ve öngörülebilir mevduatlardan finanse edilen bankaların nasıl bir likidite yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte likidite yapısına bakmak için kullanılan LV/M oranı teorik olarak yüksek olan bankalarda kârlılığın göstergelerinden biri olan düşük net faiz veya finansman payına ve dolayısıyla düşük likiditeye sahip bir bankaya kıyasla ortalama varlıklarda da daha düşük bir getirinin olduğu görülebilmektedir.(Bace, 2016:1)

F.Alqatani, D.G.Mayes ve K.Brown (2016) tarafından hazırlanan çalışmada GCC ülkelerinden seçilen 101 İslami ve geleneksel sistemde çalışan bankaların 1998-2012 yıllarındaki finansal verilerinin yıllar içerisinde ekonomik şoklar dhil performansları karşılaştırılmıştır. Likidite yapısına ilişkin yapılan LV/M oranlamasında İslami bankalar geleneksel bankalara oranla üstünlüklerini korumakta ve krlılıklarına bakılmaksızın vade uyumsuzluğuna daha az ihtimal verilmektedir. İslami

bankaların küresel mali krizin erken safhalarında, aktifleşme, kârlılık ve likidite bakımından daha iyi performans gösterdiği, ekonomik krizin hissedilir etkisinin yerleşmesiyle de performanslarının olumsuz etkilendiğini dolayısıyla ekonomik şoklarda İslami bankalar bir bağımsızlık kazanmadığını belirtmişlerdir.

V.Pappas, M.Izzeldin ve Ana-Maria Fuertes (2012) çalışmalarında 1995-2010 döneminde Orta ve Uzak Doğu ülkelerinden seçilmiş toplamda 421 İslami ve geleneksel bankaların faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için karşılaştırmalı risk durumları incelenmiştir. İslami Bankaların (İB) görece büyük likiditeye sahip olduğu ve bu nedenle de İB'de LV/M oranı %55.6 iken Geleneksel Bankalarda %40.3 olarak belirlenmiştir. İslami bankaların çalışma prensiplerinden dolayı para piyasalarına erişiminin kısıtlı olmasından dolayı likiditenin önemli olması tartışılmaz bir gerçek olduğu ve bu nedenle çalışmanın sonuçlarından analiz edildiği üzere likiditedeki %1'lik bir artışın İB'lerin başarısızlık riskini yaklaşık %0.60 oranında düşürdüğü ve yüksek kaldıraçlı geleneksel bankalarda başarısızlık riskini arttırdığının görüldüğü belirtilmiştir.

5.8. Likidite ve Kârlılık İlişkisi

Banka kârlılığı, iç piyasadaki pozitif hareketliliğe duyarlı olduğu kadar coğrafik ve ekonomik koşullara da bir o kadar entegredir. Dolayısıyla finansal sistemde ekonomik büyümeye bağlı dolaylı etkilerin çarpan etkisiyle birlikte tüketici ve kredi piyasalarındaki artan talebin (artan risk) faiz/kar payı marjı ile birlikte kârları arttıracığı beklenmektedir. Bunun yanında ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren bu marjlar aslında yapısal, bölgesel ve sektörel (YBS) gelişmelerin seviyesine göre etkilenmektedir.

Örneğin X ülkesindeki bankacılık sisteminin çok sayıda küçük ölçekli bankalardan oluşması yani bankaların yoğunlaşmasının azlığı, kârlılık üzerinde negatif etki yaratabilmektedir. Bu sebeple de her ülkede bankacılık sisteminin YBS gelişim farklılıklarına göre tek başına likiditenin fazlalığı kârlılığında yüksek olacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle net faiz/kar payı marjına, banka bilançosunun aktif tarafındaki varlıkların Krediyeye dönüşüm oranına, Mevduatların Kaynak olarak kullanılma oranına ve sonuçta fonlama maliyetinin ucuz olup olmadığına bakarak daha kârlı bir durumun ortaya çıkarılmasını sağlamak gerekmektedir.

C.Chiang Lee ve M.Fen Hsieh (2013) tarafından yapılan araştırmada 1994-2008 yılları arasında 42 Asya ülkesinden 2276 banka seçilmiş ve bu bankaların kârlılık ve risk üzerindeki etkiler çalışılmıştır. Yatırım bankalarının kârlılık üzerinde etkisinin düşük ve pozitif yönde sermaye etkisine sahip iken Ticari bankaların kârlılıkta yüksek ve ters sermaye akışı etkisine sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır. Düşük gelirli ülkelerde bankalar kârlılık üzerinde daha yüksek bir sermaye etkisi yapmakta, Alt-orta gelirli ülkelerdeki bankalar risk üzerinde en yüksek ters sermaye etkisine sahipken yüksek gelirli ülkelerdeki bankalar en düşük değerlere sahip olmaktadır. Ortadoğu ülkelerindeki bankalar ise kârlılık üzerindeki en yüksek ve olumlu yönde sermaye etkisine sahip olduğu ve karın kalıcılığının tüm örneklem ülkelerinde farklı değişkenlerden etkilendiği risk değişkenlerinin 1 yıldan beri sürekli değiştiğini belirtmişlerdir. Ayrıca daha yüksek kredi düzeyinin varlığı daha yüksek bir kar ile birlikte riskin oluşturulmasına ve mevduatların olası riskine karşılık ayrılan likit varlıkların mevduat artışından daha fazla artıyor olması bankaların daha düşük getiri ile karşılaşmasını beraberinde getirdiği belirtilmiştir.

Bank of Canada (2010) tarafından hazırlanan çalışmada, Likiditenin banka kârlılığına etkisi üzerinde bir analiz yapılmış ve likidite yönetiminin etkinliği tartışılmıştır. Çalışmada A.B.D. ve Kanada'dan sırasıyla 55 ve 10 banka seçilerek, 1997-2009 dönemine ait finansal verileriyle çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre 2008 sonrası başlayan küresel dalgalanmalarla birlikte likidite yönetiminin önemi daha da önemli hale gelerek yeni likidite standartlarının geliştirilmesinin ihtiyacı ortaya koyulmuştur. Seçilen bankalar içerisinde Kanadalı bankaların kriz döneminde ABD'li bankalara göre likit varlık seviyelerindeki görece fazlalık ve daha kârlı yapılarının olması daha iyi performans göstermelerinin sağladığı ölçülmüştür. Bazı likit varlıkları portföyünde bulduran bankaların için ise kârlılığın arttığını ancak daha likit varlıkların tutulmasının banka kârlılığını azalttığını, özellikle bankanın işletme modeli ve ekonominin durumuna bağlı olarak kârlılığın

değiştiğini ampirik kanıtlarla gösterilmiştir. Likidite şoklarına karşı esneklik ile dūřuk getirili likit varlıkları elinde tutma maliyetleri arasındaki dengeyi dikkate almak gerektiği, çünkü bunlar bankaların gelir yaratma, sermayeyi arttırma ve kredi açma kabiliyetlerini etkileyebildiğinden bahsedilmiştir. Nihai olarak banka kârlılığı-likidite dengesinin olumsuz dışsalıklar yaratmaması ve likit aktif varlıkların en uygun seviyede tutulması için genel denge modelinin oluşturulması ve kârlılığın muhafazakâr ve evrensel bankacılık modeli çerçevesinde sūrdürölmesi gerektiğinin tavsiyesine ve önemine işaret etmiştir.

5.9. Likidite ve Verimlilik İlişkisi

Bankacılık sektöründe likiditeye bağlı gelişme gösteren büyük ve küçük ölçekli bankalar aslında kârlılığa ve sūrdürülebilir büyümeye giden yolda birçok analizlerin yanında verimlilik analizleriyle de yol almaktadırlar. Özellikle kaynakların verimli kullanılması piyasaya dönük fonlamanın öngörülebilir şekilde yapılması mikro ve makro düzeyde pozitif gelişmelerin yaşanmasına dışsallık sağlamaktadır. Özellikle kredi kanalıyla bireysel ve kurumsal ihtiyaçların giderilmesine yönelik sağlanan fonlama ile bankacılık sektörünün penetrasyonu olarak adlandırdığımız bankacılık hizmetlerinin tüketici ile buluşma oranı aslında bir yönden de banka likiditesinin verimlilik karşısındaki başarı oranını gösterebilmektedir. Dolayısıyla bir bankanın topladığı mevduatı ve finansal kaynaklarını piyasaya dönük kârlılık dengeli kredi kullandırımı ile sonuçlanmaması o piyasadaki tüketicilerin finansmana erişim sorununu ve penetrasyon oranını da dūřürmektedir. Sonuç olarak bankaların likidite yapılarının verimlilik ilişkisi bakımından değerlendirilmesi finansal performanslarının gösterdiği başarı ile ölçölmekte ve ampirik çalışmaların da ışığı altında bankacılık sektöründe yaşanan pozitif yöndeki hareketlilik verimlilik yönünde etkili olmaktadır.

M.K. I.Bader ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada 43 İslami ve 37 Geleneksel bankanın 1990-2005 dönemi finansal verileri alınarak bankaların kaynaklarının verimliliğini ölçmek için gelir ve kar elde etme yetenekleri kıyasla incelenmiştir. Gelir verimliliği açısından ortalama bankalar, beklediği gelirlerinin yalnızca %81.1'ini üretime entegre edebileceği, bu nedenle en yüksek verimsizlik gelir tarafında meydana geldiğini ve bu sayede de %14.7'lik bir daha fazla kar elde etme fırsatını kaçırmış olduğu ifade edilmiştir. Aynı ıktı düzeyini daha az girdi ile yapmanın mümkün olduğu halde kaynak etkinliğinin sağlanamamasıyla maliyet tasarruflarının da sağlanamadığı ve dolayısıyla da bankaların verimli bir şekilde aynı ıktıları üretmek için kaynaklarını kullanamamalarının durgunluğuna sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında İslami Bankaların Maliyet, Gelir ve Kâr verimlilikleri sırasıyla %90.3 %81.7 ve % 87.9 'iken Geleneksel bankalarda bu durum %93.5, %80.6 ve %86.3 oranında gerçekleştiği bilgisine ulaşılmıştır.

K.A.Hussein (2004) tarafından yapılan araştırmada Bahreyinden seçilen 8 İslami ve 8 geleneksel banka ile 1985-2001 yılları arasındaki finansal verileri elde edilerek bu bankaların kârlılık-verimlilik ilişkileri incelenmiş ve İslami bankaların yatırımların küçük olmasına rağmen her iki banka sektörü arasında kar verimliliğinde çok fark olmadığını sadece bazı geleneksel bankaların maliyet avantajı ile İslami bankaların önünde olduğu görölmüştür.

5.10. Likidite ve Banka Performansı

Bankaların faaliyetleri gelir elde etme veya kar odaklı çalışmaya yöneliktir. Bu sebeple bankaların çeşitli pozitif kazanımlar elde etmesi için finansal performanslarının (aktif kârlılıkları, kredi-mevduat, maliyet-gelir, servet-varlık ve özkaynak-varlık vb. oranlar) güçlü olması gerekmektedir. Bu yönde yapılan ampirik çalışmalara baktığımızda bankaların likidite yapılarındaki iyileşme banka performanslarını güçlü kıldığı ve özellikle kriz dönemlerinde esnek yapılarının olumsuz etkilenmelerinden koruduğu ortaya çıkarılmıştır. Fakat bazı ampirik çalışmalarda ise likiditenin makroekonomik koşullardan etkilenmesiyle birlikte gelişen ve gelişmekte olan ülke bankalarının doğrusal olmayan etkilenmeleri beraberinde getirdiği belirtilmiştir.

Demirgüç-Kunt vd. (2010) tarafından yaptıkları analiz çalışmalarında 1995-2007 yılları arasında toplam 141 ülkeden, 99'u İslami banka olmak üzere toplam 2956 bankaya ait verilerden oluşan bir örneklem ve yine aynı yıllar içinde 20 ülkeden 89'u İslami banka olmak üzere 486 bankadan oluşan

diğer bir örneklem üzerinde çalışılarak; çeşitli bankacılık kriterleri bakımından geleneksel ve İslami bankaların arasında karşılaştırma yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda, büyük örneklem çerçevesinde; İslami bankaların mevduat dışı fonlara daha az dayandığı, daha az sabit maliyetlerinin ve maliyet-gelir oranlarının olduğu, daha yüksek aktif kârlılık ve sermaye-varlık oranlarının bulunduğu, daha küçük oldukları, daha yüksek sabit varlık oranlarına ve daha düşük faiz-dışı gelir sağlayıcı varlık oranlarına sahip oldukları görülmüştür.

Küçük örneklem çerçevesinde ise; İslami bankaların daha yüksek işlem ücreti paylarına sahip oldukları, mevduat dışı fonlara daha çok dayandıkları, daha yüksek kredi-mevduat oranlarına, daha düşük geri dönmeyen kredilere, daha yüksek sabit maliyetlere, daha düşük z-notlarına, daha yüksek aktif kârlılığa ve daha yüksek öz kaynak-varlık oranlarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

A.Demirgüç-Kunt ve H.Huizinga (1999) tarafından yapılan çalışma için 80 ülke den 7900 tane seçilen banka ile bu bankaların 1988-1995 dönemine ait çeşitli finansal verileri kullanılmıştır. Bu alışma literatürde en kapsamlı banka performans analizi çalışması olarak gösterilmektedir. Bu alışma, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden karma olarak seçilmiş bankaların, faiz marjlarının ve kârlılıklarının belirleyicilerini incelemek üzere yapılmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki bankacılık sistemlerinin büyüklükleri ve çalışma sistemlerinin farklılıkları görülmüş, Özellikle Kapsamlı veri seti kullanılarak banka performansını araştırılırken bazı değişkenleri kullanma noktasında ülkeler arasında farklı makroekonomik gelişmeler, örtülü vergi politikaları, mevduat sigortası rejimleri, finansal piyasa koşulları, yasal ve kurumsal gerçeklikler göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre banka varlıklarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı arttıka daha düşük piyasa yoğunlaşma oranını ve daha düşük bir faiz marjının ve kârların olmasına yol açacağı belirtilmiş, bu nedenle de yaşanan bu gibi durumlarda kaldıraç kullanımının kontrol edilmesinin zorlu olacağı belirtilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların yerli bankalara göre daha yüksek faiz marjları ve daha yüksek kazançları olduğu, bunun tersi gelişmiş ülkelerde geçerli olduğu ifade edilmiştir. Nispeten yüksek faiz dışı kazanç varlıklarına sahip bankaların daha az kârlı oldukları, kapitalizasyon ile kârlılık arasında pozitif, resmi rezervler ile kârlılık arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Bankacılıkta istikrarın geliştirilmesi için yeterli bankacılık kârlarının olması, çok büyük olmayan bankacılık spreadlarının (mevduat ve kredi faizleri arasındaki fark) olması ve yabancı banka payının yerli banka sayısından fazla olduğunda fiyatlamayı etkileme gücünün dengelenmesi banka performanslarının da dolaylı olarak olumlu etkileyeceği ileri sürülmüştür.

S.J.Kakakhel ve diğerleri (2014) hazırladıkları çalışmada Pakistan'da faaliyet gösteren bankalardan 2 İslami ve 2 geleneksel bankanın 2008-2010 yılları arasındaki Likidite borç yönetimi, aktif yapısı ve kârlılık analizlerini karşılaştırılmalı olarak incelemişlerdir. Sonuç olarak 2008-2010 yılları arasında İslami bankaların geleneksel bankalara göre Nakit, Borç/Varlıklar oranı ve aktif devir hızının daha iyi olduğu, Geleneksel bankaların ise kârlılıkta, likidite ve borç/öz sermaye oranlarında İslami bankalara göre daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır.

6. LİKİDİTE RİSKİNİ ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER VE AMPRİK ÇALIŞMALAR

Son yıllarda yaşanan küresel kaynaklı finansal krizler bankacılık sektörünü piyasa volatilitesinin yüksekliği ve artan rekabetle birlikte likidite riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu sebeple likidite riskini etkileyen bazı değişkenlerin uygulamada incelenmesi bankacılık sektöründeki kırılganlığın durumu hakkında bilgi verecektir. Bu değişkenlerden bazıları ampirik çalışmalar ile aşağıda açıklanmıştır.

6.1. Aktif Büyüklük

Aktif büyüklüğe sahip bankalar daha istikrarlı fonlara, daha fazla piyasa tabanlı faaliyete ve aktif büyüklüğu görece küçük olan bankalara kıyasla, daha karmaşık olma eğilimindedirler. Bu nedenle de büyük bankalar piyasada daha fazla faaliyetleri sürdürerek piyasa ile daha fazla etkileşim içinde

olmaları daha riskli bir yapıyı oluşturduğundan, banka başarısızlıkları durumunda bankacılık sistemine daha fazla zarar vererek likidite stresinin arttırılabilmektedirler.(Laeven vd., 2014)

M.F. Akhtar, K.Ali ve S.Sadaqat (2011) tarafından hazırlanan çalışmada Pakistan'dan seçilmiş 6 geleneksel ve 6 İşlami bankanın 2006-2009 dönemi boyunca yıllık performanslarının karşılıklı likidite riski çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada banka büyüklüklerinden yola çıkarak z Kaynak Kârlılığı, Sermaye Yeterliliği ve Varlıkların getirisinin önemini ortaya çıkarılmıştır. Kullanılan likidite riski modelinde risk unsuru oluşturabilen net varlıkların banka byklği ile arasında olumlu ancak önemsiz bir ilişki bulunduğu, geleneksel bankalarda ki sermaye yeterliliği rasyosu ve İşlami bankalardaki varlıkların getirisi anlamlılık düzeyinde ve olumlu bulunmuştur. Pakistan da geleneksel bankaların uzun vadeli finansman ile projeleri inceleme yolunda eğilime sahip oldukları, İşlami bankaların ise varlık ve getiri unsurlarındaki üstün performansın İşlami bankalardan daha iyi kârlılık ve likidite riski yönetimi sağladıkları ifade edilmiştir.

A.A.Almazari (2014) tarafından hazırlanan çalışmada Suudi Arabistan ve Ürdün'den seçilen 23 bankanın 2005-2011 dönemi finansal göstergelerinin banka büyüklükleri kârlılık ilişkileri çerçevesinde karşılaştırması yapılarak çeşitli ampirik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Seçilen bankalar içerisinde büyük bankaların ortalama maliyeti düşüren ve banka kârları üzerinde olumlu bir etkisi olan ölçek ekonomileri yaratabileceği, ancak banka byklği artarsa da ölçek farklılıkları olgusunun ortaya çıkmasını sağlayacağından bahsedilmiştir. Bu lek farklılıkları banka byklğinin yönetimindeki gözetimin zorlaşmasını ve kârlılığın üzerinde olumsuz etkisi olan bürokrasiyi arttırdığını ve büyüyen bankaların azalan marjinal getiri ile karşı karşıya kalabilecekleri, bu nedenle de ortalama kârların negatif etkileneceği belirtilmiştir. Suudi bankaların kârlılığı toplam yatırım-toplam varlık, toplam sermaye-varlık oranına ve likidite riskine göre pozitif ve anlamlı bir korelasyona sahip olduğu, Buna ilave olarak da banka kârlılığının net krediler-toplam aktifler, net krediler-toplam mevduat, maliyet-gelir ve banka büyüklük değişkenleri arasında negatif ve anlamlı bir korelasyon taşıdığı ifade edilmiştir. Ürdün bankalarının kârlılıkları ise likidite riski, net kredi-toplam aktifler, toplam sermaye-varlık ve net krediler-mevduat oranları ile arasında anlamlı pozitif bir korelasyon olduğu; maliyet-gelir, toplam yatırım-toplam aktif ve banka byklği arasında negatif ve anlamlı bir korelasyon taşıdığı grlmştir.

S.Anam ve diğerleri (2012) tarafından hazırlanan çalışmada Bangladeş'ten seçilen 6 geleneksel ve 4 İşlami bankalar ile 2006-2010 döneminde ki yıllık finansal verilerinin likidite riski değeri ve banka büyüklükleri başta olmak üzere öz kaynak kârlılığı, varlıkların getirisi ve sermaye yeterliliği oranlarında iki banka türü arasında çeşitli ilişkilerin yönlerini karşılaştırmak istenmiştir. Likidite riskinin iki banka türü için gelinen noktada bir tehlike oluşturduğu bu sebeple geleneksel bankalarda net işletme sermayesi ile banka byklği arasında olumsuz, banka byklği, varlıkların getirisi ve sermaye yeterlilik oranlarıyla olumlu yönde ilişki sürdürülmektedir. Fakat nispeten büyük ölçekli bankanın byklği de öz kaynak kârlılığını azalttığı; İşlami bankalarda ise banka byklği ve öz kaynak kârlılığı arttığında likidite riskinin azaldığı, diğer taraftan net işletme sermayesi, sermaye yeterlilik rasyosu ve varlık getirisi arttığa riskin de arttığı grlmştir.

A.Ghenimi ve M.A. B.Omri (2015) tarafından yapılan çalışmada MENA ve Güneydoğu Asya ülkelerinden seçilen 10 ülkeden 28 İşlami ve 53 geleneksel banka için 2006-2013 döneminde ait verilerle likidite riski-bankacılık finansal istikrarı arasında nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Değişkenler olarak çalışmada, banka byklği, likidite, sermaye yeterliliği rasyosu, net faiz marjı, likidite boşluğu, enflasyon oranı ve GSYH reel büyüme oranı gibi rasyolar ele alınmıştır. Çalışmada seçilen bankaların sermaye yeterlilik rasyolarının İşlami ve geleneksel bankalar için byklği %11.275 ve %11.038 olarak llmştir. Banka byklğinin %1'lik artışı İşlami bankalarda %0.007 oranında likiditeyi azalttığı, geleneksel bankalarda ise %0,018 aralığında arttığını göstermiştir. Aynı zamanda %1'lik artışın finansal istikrarı %12,2, likidite varlığının geleneksel bankalarda, İşlami bankalara göre önemli lde büyük olduğu ortaya çıkarılmıştır. Likidite varlıklarının bankanın istikrarı üzerinde %10 oranında pozitif ve belirgin bir etkisi olduğu görülmektedir. Sonuçta daha likit varlıkları olan bankaların daha istikrarlı oldukları büyük bankaların kk bankalardan daha fazla risk aldıkları çıkarımı sağlanmıştır.

A.Iqbal (2012) tarafından yapılan çalışmada Pakistan'daki 5 geleneksel ve 5 İslami bankanın likidite riskiyle birlikte banka büyüklüğü ve diğer finansal rasyolar arasındaki ilişki araştırılmıştır. 2007-2010 dönemi için banka büyüklüklerinin likidite riski altında etkisinin yönünü analiz eden bu çalışma da, geleneksel bankaların İslami bankalardan daha büyük olduğu fakat İslami bankalarda ki büyüklüğü gittikçe arttığını görülmüştür. İslami bankaların, likidite pozisyonlarının görece daha iyi durumda ve yükümlülüklerini yerine getirmek için daha fazla likit varlığa sahip oldukları, banka büyüklüklerinin görece az olmasının sebebini ise 2007 yılı itibari ile faaliyete başlamış olmalarından kaynaklandığını, sermaye yeterlilik oranlarının geleneksel bankalardan ileride olduğunu sonuçlarına ulaşılmıştır.

6.2. Aktif Kârlılık (ROA)

Banka, finansal kuruluşlar vb. şirketlerin genel kaynaklarına (toplam varlıklar) göre kazanç oranını gösteren, kaldıraç kullanımından ziyade kaldıraçtan önce kazanç elde etme becerisini gösteren bu finansal oran veya kârlılık oranı banka varlıklarının ne kadar verimli kullanıldığına dair bir fikir veren kârlılık oranıdır.

$$ROA = \text{Net Kâr} / \text{Aktif Toplam}$$

K.K.Siraj ve P.S.Pillai (2012) tarafından hazırlanan çalışmada Körfez Arap ülkelerinde faaliyette bulunan İslami ve geleneksel bankaların performanslarını araştırmışlardır.

Çalışmalarında 2005-2010 dönemi seçilerek 6 İslami ve 6 geleneksel bankanın finansal verileri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma da Aktif Kârlılıklar (ROA), Öz sermaye kârlılığı (ROE) gibi rasyolar analiz edilmiş ve İslami bankacılığın görece daha iyi performans gösterdiği ortaya koyulmuştur. İslami bankaların geleneksel bankalardan daha fazla öz sermaye ile finanse edildiği, geleneksel bankaların kredi zararlarına ve değer düşüklüğüne karşı daha fazla karşılık ayırdıkları için daha iyi kâr elde edemedikleri görülmüştür. 2007 yılından bu yana yaşanan finansal krizlerden ise performans göstergelerinin olumsuz etkilendiği ve ayrıca İslami bankaların likiditesinin, mevduat artış ve kârlılıklardaki büyüme yüzdesinin geleneksel bankalardan daha hızlı olduğunu belirlemişlerdir. Bununla birlikte; İslami bankaların kaldıraç oranı, geleneksel bankalardan daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

M. Iqbal (2001) tarafından hazırlanan çalışmada Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, BAE, Ürdün, Katar, Bangladeş, Malezya ve Türkiye'den Seçilmiş 1 İslami ve 1 konvansiyonel banka olmak üzere toplam 24 bankanın 1990-94, 1994-98,1990-98 dönemi arasındaki finansal performansları analiz edilmiştir. Seçilen bankaların bu yıllar arasındaki finansal durumlarından, İslami bankaların karşılaştırmalı yıllık büyüme hızları; Toplam Sermaye, Toplam Mevduat, Toplam Yatırımlar, Toplam Varlıklar bazında 1990-98 için sırasıyla % 9,0 % 7,9 %9,6 % 8,2 iken Geleneksel bankalar için bu durum sırasıyla %5,6 %4,8 %3,3 %5,6 olarak hesaplanmıştır. Görüleceği üzere büyüme hızları görece İslami bankaların daha iyi durumda olduklarını göstermiştir. 1990-94, 1994-98 ve 1990-98 dönemi için İslami Bankalarda Aktif Kârlılık (ROA) oranı % 1,86, % 2,29 ve %2,09 olarak gerçekleşmiştir. Geleneksel bankalarda Aktif kârlılık, 1994-98 dönemi için %1,4 olarak görülmüştür. Yazar dünyada benzer ilk 1000 bankanın 1994-98 dönemi için ROA'nın %1,08 olarak belirlendiğini ve kendi çalışmasında seçilen 12 İslami bankanın 8'inin bundan daha yüksek getiri elde ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla gerçekleşen bu finansal durumun etkisiyle birlikte çalışmanın sonucunda İslami bankaların likidite ve kârlılık bakımından geleneksel bankalara göre daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

H.Ramlan ve M.S. Adnan (2016) tarafından hazırlanan çalışmada Malezya'dan seçilen 3 İslami ve 3 geleneksel bankanın kârlılıklarının analiz edilmesi amaçlanmıştır.2006-2011 dönemindeki finansal verilerinden yola çıkılarak karşılaştırmalar yapılmıştır. İslami Bankaların geleneksel bankalardan daha kârlı oldukları, İslami bankaların toplam aktiflerin geleneksel bankalardan daha yüksek oldukları, Aktif Kârlılık (ROA) ve onun belirleyicileri olan öz sermaye, krediler ve

mevduatların oransal güçlülüğü İslami bankaların kârlılığının geleneksel bankalardan daha iyi olmasını ayırıştırıran bir değişken olduğu görülmüştür.

M.Osborne, A.M.Fuertes ve A.Milne (2016) tarafından hazırlanan çalışmada 1970-2010 dönemi ABD bankacılık sektöründeki verilerin kullanılarak sermaye oranlarının bankaların aktif kârlılığına (ROA) etkileri incelenmiştir. Kriz dönemlerinde sermaye oranlarının kâr maksimizasyonu ilişkisine bakılarak zamanla değişen sonuçlar analiz edilmiştir. Kriz dönemlerinde (1980 ve 2008-10) sermaye oranındaki artışların bankalar için diğer dönemlere göre daha az maliyetli olduğu, Aşırı sermayeye sahip olan bankalar hem stresli hem de stres altındaki koşullarda sermaye ve kârlılık arasında negatif bir ilişki sergilemekte, sermayenin azaltılmasının bu bankalar için en uygun strateji olabileceği ima edilmektedir. Sermaye rasyoları ile ROA arasındaki uzun dönemli ilişkinin sürekli pozitif olduğu ve Artan sermaye hareketlerinin ROA 'da bir artış sağladığı, 2008-10 döneminde düşük sermayeli bankaların sermayeyi arttırarak ROA'yı iyileştirmeyi başarabildiklerini desteklenmemektedir.

6.3. Öz Sermaye Kârlılığı (ROE)

Bankacılık sektöründe performansın merkezi bir ölçüsü olan Öz Sermaye Kârlılığı (ROE) , bankaların net gelir etmek için öz sermayesini ne kadar verimli kullanacağını ölçer ve öz sermayenin finansmanı etkili kullanmanın bir gösterge niteliğini taşımaktadır. ROE, 1 yıl boyunca elde edilen net kârın öz sermayeye veya öz kaynaklara oranlanmasıyla elde edilen yüzde değer ile ifade edilir

$$ROE = \text{Net Kâr} / \text{Öz Sermaye}$$

C.Zehri, A.Abdelbaki ve N.Bouabdellah (2012) tarafından yapılan çalışmada dünyanın çeşitli ülkelerinde faaliyet gösteren seçilmiş 15 İslami ve 15 geleneksel bankalar seçilmiştir. Bu bankaların 2005-2008 dönemine ait finansal verileri ile yaptıkları çalışmalarında bankaların gelir tablosu, öz sermaye değişim, bilanço, nakit akım tablosu gibi finansal tablo göstergelerinden yola çıkarak finansal performanslarının analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bu yıllar arasında İslami bankaların aktif kârlılığı %3,6 iken geleneksel bankaların %2 seviyesinde olduğu, öz kaynak kârlılığının (ROE) İslami bankalarda %25,geleneksel bankalarda %11.21 olduğu. İslami bankaların yüksek ROE elde etmesi için kaldıraç olarak mevduat kullanıldıkları görülmektedir. Bunun tercih edilme sebebi olarak ta daha küçük öz sermaye çarpanı daha küçük bir risk önermektedir. Bu tür bir kaldıraç riski de mevduat sahipleri ile paylaşılmaktadır. ROE olarak İslami bankaların geleneksel bankalardan daha kârlı oldukları ve dolayısıyla konvansiyonel bankalara göre daha yüksek getiri sağladıkları görülmektedir.

H.Muharam ve H.P.Kurnia (2013) tarafından hazırlanan çalışmada Endonezya'dan seçilen 43 geleneksel ve 4 İslami bankanın 2007-2011 yılı finansal tabloları elde edilen verileri ile analiz edilmiştir. Geleneksel bankalarda Sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) %14 iken İslami bankalarda %12.58 olarak ölçülmüştür. İslami bankaların değişken değerleri geleneksel bankalardan yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, İslami Banka ve Geleneksel Banka değerleri sırasıyla; ROA (%2,5-%1,9), ROE (%37.72-%18.88), Net Faiz/Kâr Payı Marjı (%8,3-%5.42)'dir. ROE, geleneksel bankalardaki likidite riskini olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışmada Likidite boşluklarının önemsiz bir etkisi görülmekle beraber, konvansiyonel bankalardaki likidite riskini olumlu yönde etkilemektedir.

A.Abdullah ve A.Q.Khan (2012) tarafından hazırlanan çalışmada Pakistan'da ki yerli yabancı bankalardan seçilen 10 bankanın 2001-2010 dönemi finansal verileri alınarak likidite riskinin hesaplanması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Yabancı bankalarda banka büyüklüğü ile likidite riski arasındaki ilişkinin negatif ve önemsiz; Yerli bankalarda negatif ve önemli olduğu görülmüştür. Likidite riski ile borç-öz sermaye oranının ilişkisi her iki banka türünde de olumsuz ve önemlidir. Likit varlığın likidite riskiyle olan ilişkisi, yurtiçi bankalarda negatif ve önemsiz seviyededir ve yabancı bankalarda pozitif ve anlamlıdır. Likidite riski ile öz kaynak kârlılığı (ROE) ilişkisi hem yerli hem de yabancı bankalarda olumsuz ve önemsiz seviyededir.

6.4. Sermaye Yeterlilik Oranı

Sermaye yeterliliği, bir bankanın bilançosunu oluşturan risk ağırlıklandırılması yapılarak ortaya çıkarılan yükümlülüklerinin (riskli mevduat, riskli kredi vb.) banka öz sermayesine oranlanmasıyla hesaplanarak ortaya çıkan bir ölçüdür. Bulunan değer Basel standartlarına göre %8'den aşağı bir değer olmaması zorunludur. Asgari belirlenen oranda ki amaç, banka mudilerinin korunarak finansal sistemin istikrarlı ve verimli bir şekilde sürdürülebilir olmasını sağlamaktır.

$$SYO = \text{Risk Ağırlıklandırılmasına göre belirlenmiş Yükümlülükler} / \text{Öz Sermaye}$$

H.Ayaydın ve İ.Karaaslan (2014) tarafından hazırlanan çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren bankalardan seçilen 23 banka ile 2003-2011 dönemi finansal verilerinin kullanılmasıyla likidite riskini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Kârlılık değişkenleri olarak incelenen net faiz marjı, aktif kârlılık ve öz sermaye kârlılığı ile likidite arasında negatif yönlü anlamlı ilişkinin olduğu, buna göre kârlı bankaların kolaylıkla sermayelerini arttırabilecekleri ve bu sebeple daha az likidite ile faaliyet gösterebileceğinin belirtildiği; Küçük bankaların ise yüksek likidite ile faaliyet gösterme zorunluluklarının olduğu; Yabancı bankaların kaynak yapısındaki çeşitlilik ve finansmana erişimdeki ana ülke kolaylığından dolayı daha az likit yapıyla çalışabilmekte oldukları; devlet bankalarının ise sermaye yapılarının güvencesiyle daha az likit varlık tuttıkları ve daha fazla likidite riskine girdikleri görülmüştür. SYO ile likidite arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü ilişki varlığı görülmüş, bu sebeple de istenilen düzeyin üzerinde SYO sağlayan bankalar sermaye piyasalarına daha kolay erişebildiğinden daha düşük likidite ile çalıştıkları düşüncesini ispatlamakta olduğu belirtilmiştir.

P.Vodova (2011) tarafından hazırlanan çalışmada Çek Cumhuriyetindeki ticari bankaların likidite belirleyicilerini tanımlamak ve finansal rasyolar arasındaki ilişkileri incelemektir. 2001-2009 dönemi seçilerek 22 banka verisi ile çalışma analiz edilmiştir. Banka likiditesi ile sermaye yeterliliğinin (SYO) pozitif olduğu Enflasyon oranı ile finansal krizin likidite üzerinde olumsuz etkisinin, banka büyüklüğü ile likidite arasında ki ilişkinin ise belirsiz olduğu görülmüştür. SYO, gerekli seviyede olan bankalar likidite düzeylerinin güçlü olduğu, fakat likiditenin en güçlü belirleyicisinin banka büyüklüğü olarak belirlendiği; SYO ve takipteki kredilerin payı banka likiditesi ile pozitif ilişkiler göstermektedir.

D.Olson ve T.Zoubi (2016) tarafından hazırlanan çalışmada Gelişmekte olan piyasadaki bankaların kârlılıklarının belirleyicilerini tespit etmek ve İslami bankalar ile Ticari bankalar arasındaki farklılıkları kıyas edilebilir yönleriyle inceleyerek kapsamlı bir araştırmayı ortaya koymak için yapılmıştır. Çalışmada Asya ve Afrika bölgesinden 22 ülke seçilerek 1996-2014 yıllarını kapsayan finansal verilerin derlenmesi sağlanmış ve özellikle kendi ülkelerinde bankacılık sektörünün önemli bir bölümünü temsil eden bankalar araştırılmıştır. ROA ile Sermaye yeterliliği (SYO) pozitif ilişki içerisinde iken ROE ile negatif ilişkilidir. Bunun sebebi olarak ROE oranının paydaki yüksek öz sermaye değerlerinin değerini düşürmesi gösterilmekte ve dolayısıyla da görünüşe göre daha yüksek öz sermaye artışının net geliri arttırdığı belirtilmektedir. Seçilen tüm bankaların sermaye yeterliliğinin yüksek verimsizliklerinin düşük olduğu, İslami bankaların sermaye yeterlilikleri 2010-14 yılları arasında ticari bankalara göre negatif ayrıştığı görülmüştür.

6.5. Net Faiz/Kâr Marjı

Net faiz/kar payı marjı (NFM), faiz getiren varlıkların payı olarak ifade edilmekle beraber, banka gelirlerinin yaklaşık yarısını oluşturan NFM'ler krediler ve menkul kıymetler üzerinden elde edilen faiz geliri ile mevduat ve diğer banka fon kaynakları arasında ödenen faiz arasındaki fark olarak tanımlanır.

$$\text{Net Faiz-Kâr Payı Marjı} = \text{Net Faiz-Kâr Payı Geliri} / \text{Toplam Aktifler}$$

A.Ghenimi ve M.A. B.Omri (2015) tarafından yapılan çalışmada MENA ve Güneydoğu Asya ülkelerinden seçilen 10 ülkeden 28 İslami ve 53 geleneksel banka için 2006-2013 dönemine ait verilerle seçilen bazı göstergeler analiz edilmiştir. Bu göstergelerden NFM, Geleneksel bankaların

İslami bankalardan daha büyük olduğu, fakat NFM'nin İslami ve geleneksel bankalar için likiditeye olumlu ve önemli bir etkisinin olmadığını yani NFM 'deki %1'lik bir artışın likiditeye İslami bankalarda %0.107, geleneksel bankalarda %0.005 oranında arttığına işaret etmektedir.

P.H.Sun, M.Kabir Hassan ve diğerleri (2014) tarafından hazırlanan çalışma, seçilen 36 İslami ve 65 geleneksel bankaların 1997-2010 yılları arasındaki finansal verileri ile net faiz marjlarının kârlılık belirleyicileri arasında ki ilişkinin araştırılması üzerine odaklanmaktadır. NFM'ler İslami bankalar için ortalama %2.63 iken Geleneksel bankalarda %2.75'tir. Bankalarda daha yüksek likiditeye sahip varlıklarla bankaların likidite riskini azaltabileceği ve likidite riskinin İslami ve geleneksel bankalarda Net faiz/Kâr marjı ile pozitif ilişki içerisinde olduğu ve bu bankaların SYR oranları İslami bankalar için %18.89, geleneksel bankalar için ise %11.53 olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında İşletme maliyetlerinin banka marjlarının önemli bir belirleyicisi olduğu ve bankaların yönetim kalitesini yükseltmek için önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmada geleneksel ve İslam, bankalardaki düşük bank marjları finansal piyasalardaki oynaklığın düşük ve bankacılık sektörünün büyümekte olduğu ifade edilmiştir.

6.6. Borç-Özsermaye Oranı

Bir bankanın ne kadar borçlu olduğunun basit bir görünümü olan borç öz sermaye oranı ($B\ddot{O}o$), ne kadar yüksek olursa bankaların finansmana erişim için o kadar yüksek borçlanma yapmaktadır. Aslında yaşanan bu durum bankaların aşırı kaldıraç kullanımına gittiğini ve iflas riskini arttırdığını göstermektedir. Çünkü bankaların toplam borçlarının öz sermaye içerisindeki payı borçlarının finanse etme yeteneğini veya gücünü göstermektedir.

$$(B\ddot{O}o) = \text{Toplam Borç} / \text{Özsermaye}$$

A.B.Onakoya (2013) tarafından yapılan çalışmada İngiltere de 5 geleneksel ve 4 İslami bankanın 2007-2011 arası performanslarının verimliliklerini araştırmışlardır. Karşılaştırmalı yapılan çalışmada bankalar likidite, risk, ödeme gücü ve verimlilik yapıları analiz edilmiştir. İslami bankaların likidite riskine daha az maruz kaldıkları ve daha uygun maliyetli işlem yapıyorlarken, geleneksel bankalar finansman için harici kaynaklara daha çok bağımlı oldukları görülmüştür. Bankaların finansal şoklara karşı gücünü gösteren $B\ddot{O}o$ oranının çalışmada ki İslami bankalarda düşük ölçülmesi ve geleneksel bankalara göre daha az riskli bir yapıda olmasını doğurmuştur. Fakat geleneksel bankalar çalışma dönemi içerisinde gittikçe düşüş eğiliminde olduğu bununda bankaların sermayenin arttırması yoluna gitmesi tespit edilmiştir. Yüksek $B\ddot{O}o$ oranına sahip geleneksel bankalar ek faiz giderinin bir sonucu olarak dalgalı kazançlara neden olabilecek borç ile büyümesini finanse etmek konusunda daha agresif olduklarını göstermektedir.

K.Toumi ve diğerleri (2008) diğerleri tarafından yapılan çalışmaya ait bilgiler şöyle derlenmiştir. 2004-2009 döneminde İslami ve geleneksel bankaların performansları incelenmiştir. Toplam aktif ve banka varlıklarının büyüklüğü 18 ülkeden 50 İslami ve 59 geleneksel banka örnekleme kullanılmıştır. Bulgulara göre İslami bankalar geleneksel bankalara göre daha düşük $B\ddot{O}o$ oranına sahip olduğu (7,8 ve 11.48 kat borç), İslami bankaların hissedarlarına olan güveni karşısında geleneksel bankalarda bu durum borçlanmaya olan güvenle karşılanmakta ve İslami bankaların görece daha düşük borçlanma oranına sahip olmasıyla geleneksel bankalara göre daha düşük kaldıraç oranına sahip oldukları tespit edilmiştir.

6.7. Toplam Krediler Toplam Mevduat Oranı

Toplam Kredilerin Mevduata oranlaması (TK/M) veya Mevduatın Kredilendirilmesi bankaların likidite koşullarını ölçmek için önemli bir orandır. Krediler geleneksel bankalar için avansları, İslami bankalar için finansman anlamı taşımaktadır. Düşük seviyede TK/M 'ye sahip olan bankalar yüksek TK/M'ye sahip bankalara kıyasla aşırı likidite, potansiyel olarak daha düşük kar ve dolayısıyla daha az riskli olduğu görülebilmektedir. Bununla birlikte yüksek TK/M, bir bankanın aşırı krediler yaparak

daha fazla strese girdiğini ve ayrıca mevduat sahiplerinin haklarını karşılamak için bankanın bazı kredileri satmak zorunda kalabileceği riskini göstermektedir.

M.Shehzad Moin (2008) tarafından yapılan çalışmada Pakistan’da bulunan bir İslami bankanın 5 geleneksel banka ile 2003-2007 yılları arasında finansal performanslarını birçok yönüyle karşılaştırmalı incelemiş çeşitli finansal rasyoların görece üstünlüklerini ve pozisyonlarını açıklamıştır. Buna göre İslami bankanın geleneksel bankalara TK/M oranı yüksek olduğu ve bu nedenle de İslami bankanın likiditesinin geleneksel bankalara göre daha az likiditeye sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte sadece 2007 yılında İslami bankanın TK/M oranı geleneksel bankaya göre daha düşük olduğu onun dışında gelişim olarak 2003 ‘te İslami bankanın TK/M oranını %95.36 iken 2007 yılında %63.35’e gerilediği görülmüştür. Bu da tıpkı tüm dünyada birçok İslami bankaların finansal gelişim gösterdiği gibi Pakistan’da ki İslami bankanın gelişiminin de yıllar içinde pozitif olduğunu ve bu sayede likidite pozisyonlarının iyileştiğini göstermektedir.

A.Faizulayev (2011) tarafından İslami ve geleneksel bankalar üzerine hazırlanan çalışmada 2006-2009 döneminde seçilen 5 ülkeden toplam 36 İslami ve geleneksel bankanın mali verilerinden yola çıkarak performans karşılaştırılması yapılmış ve likidite pozisyonlarına ilişkin çeşitli rasyolar kullanılarak göreceli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buna göre İslami bankaların kârlılık ölçütleri mevduat yoluyla finanse edilen krediler olan TK/M oranı ile pozitif ilişki gösterirken geleneksel bankalar ile ters ilişki göstermektedir. Kredi talep edenlere daha fazla kredi verilmesi daha fazla faiz geliri kazanılmasını sağladığından tüm bankalar 2006-2009 döneminde TK/M oranını arttırdıkça net faiz marjı da yükselmektedir. Fakat TK/M oranı arttıkça kısa vadeli ödemelerde varsayılan olasılıklar riski de artmaktadır. TK/M oranındaki artış, kârlılık marjını arttırdığında İslami bankalardaki görece bu üstünlük ile geleneksel bankalara göre daha az likiditeye sahip olduğu kanıtlanmış İslami bankaların mevduat toplamaktan ziyade daha fazla finansman sağladıklarından daha az likit görülmüşlerdir.

7. SONUÇ

Bu alışma İslami Bankacılık sektöründe likidite riskinin unsurlarını belirleyen esaslar, ölçülmesine ilişkin akademik çalışmalar; analiz edilen veriler, kullanılan modeller ve elde edilen bulgular çerçevesinde incelenmiştir. İslami Bankaların likidite riskine etki edebileceği düşünölen ve belirleyicilerine ilişkin temel modelleri geliştiren çalışmalar ile farklı ampirik bulgulara ulaşan çalışmalar dikkate alınmıştır. Bankaya özgü faktörler (aktif büyüklük, aktif kârlılık, özsermaye kârlılığı, sermaye yeterlik oranı, net faiz marjı, borç öz sermaye oranı ve kredi mevduat oranı) banka bilançolarının geçmiş tarihli verilerinin gelecek yıllar açısından öngörülebilirlik ve tahmini risk ölçüm değerlerini belirlemesi adına önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Nakit Değerler, Kredi Büyüklüğü, Toplam Mevduat, Toplam Varlıklar ve Net Kredilerin Büyüme trendinin izlenmesi ve oran analizlerine tabi tutulması gerek geçmiş yıl gerekse cari yıl olarak Likidite risk hedeflemesinin çerçevesini göstermektedir. Bu sebeple likidite riskinin ölçülmesine dair performans ilişkilerinin irdelendiği çalışmalar da ele alınmıştır. Bu alışmalar göstermiştir ki; literatürde İslami Bankaların likidite riskine etki eden ve ölçülmesine yönelik temel alınan göstergeler, Toplam aktifler içerisindeki Likit aktiflerin payı, Vergi sonrası kâr, Özsermaye; Öz sermaye içerisindeki Toplam Borç, Vergi sonrası kâr; Toplam Mevduat içerisindeki Toplam Kredilerin payı gibi oranlar, likidite riskinin ilişkisini temsil etmek üzere çeşitli yaklaşımlar ve farklı ampirik sonuçlar mevcuttur.

İslami Bankacılık, uluslararası finans sistemi içerisinde gittikçe önemi artan hale gelen ve hızlı büyüme trendini yakalayan bir sektör haline gelmiştir. Avrupa Merkez Bankasının 2016 yılı raporuna göre Dünya ekonomisinde İslami finans varlıkların %80’ inin İslami Bankacılık sektörü içerisinde temsil edildiği ve bu rakamın yaklaşık 900 milyar dolar olduğu belirtilmektedir. Son on yıl içerisinde yaklaşık %15-20 oranında bir büyüme gösteren İslami bankacılık küresel finans sisteminin önemli bir tamamlayıcı parçası haline gelmiştir. Bu alışma ileride yapılacak araştırmalar açısından İslami bankacılıkta likidite riskini hangi modeller ile uygulanmasının kabul edilebilir olduğunun belirlenmesi için bir çerçeve çizmesi bakımından önemlidir.

Son Notlar

* Bu makalenin önemli bir bölümü, yazarın 2017 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Anabilim dalı tarafından kabul edilmiş ve yayımlanmamış “İslami ve Geleneksel Bankacılık: Likidite Riski Yönetimi Üzerine Ampirik Bir alışma” isimli doktora tezine dayanmaktadır. Yazar, makale hakkındaki yapıcı yorum ve önerileri için editör ve hakemlere teşekkür etmektedir.

** Much of this paper is based upon the unpublished dissertation of author that was approved by Istanbul University in 2017 toward the Ph.D. degree in Economy. The author would like to thank the editor and the reviewers for their helpful comments and suggestions, which have improved the paper.

KAYNAKLAR

- ABDULLAH, A. ve KHAN, A.Q. (2012). “Liquidity Risk Management: A comparative Study between Domestic and Foreign Banks in Pakistan”,*Journal of Managerial Sciences*, Vol.6,No.1,p.61-72
- ADALSTEINSSON, G. (2014). *The Liquidity Risk Management Guide*,Wiley Finance Series, p.43-46,
- AKHTAR, M.F., ALİ, K. ve SADAQAT, S. (2011). “Liquidity Risk Management: A comparative study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan” *Interdisciplinary Journal of Research in Business*,Vol.1
- AL-GAZZAR, M.M. (2014). “The Financial Performance of İslamic vs.Conventional Banks:An Empirical Study on The GCC&MENA Region,*Research Methods 3*, The British University In Egypt, p.34-40
- ALİ, S.S. (2013). “State of Liquidity Management in Islamic Financial Institutions”, *Islamic Economic Studies*, 21(1): 63-98.
- AL-KHOURI, R. (2012). “Bank Characteristics and Liquidity Transformation: The Case of GCC Banks”, *International Journal of Economics and Finance*, 4(12): 1-2.
- ALMAZARI, A.A. (2014). “Impact of Internal Factors on Bank Profitability: Comparative Study between Saudi Arabia and Jordan”, *Journal of Applied Finance &Banking*, 4(1): 125-140.
- ALMUMANI, M.A. (2013). “Liquidity Risk Management:A Comparative Study between Saudi and Jordanian Banks”*Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 3(2): 1-10
- ALQATANI, F., MAYES, D.G. ve BROWN, K. (2016). “Reprint of Economic turmoil and İslamic banking:Evidence from the Gulf Cooperation Council”,*Pacific-Basin Finance Journal*,Vol.39.
- ANAM, S., HASAN, S.B., HUDA, H.A.E., UDDİN, A. ve HOSSAİN, M. (2012). “Liquidity Risk Management: A Comparative Study Between Conventional and İslamic Banks of Bangladesh”,*Research Journal of Economics,Business and ICT*,Vol.5.
- ANGORA, A. ve ROULET, C. (2011). “Liquidity Assessment and the Use of Liquidity Ratio as Defined in the Basel III Accords to Identify Bank Distress”, *University of Limoges*, p-10
- APOSTOLIK, R., DONOHUE, C. ve WENT, P. (2009). “Foundations of Banking Risk”, *Wiley Finance*, p-13
- AYAYDIN, H. ve KARAASLAN, İ. (2014). “Likidite Riski Yönetimi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı 11, ss. 238-256.
- BACE, E., (2016). “Bank profitability: Liquidity,capital and asset quality”, *Journal of Risk Management in Financial Institutions*, 9(4): 327-331.
- BADER, M.K.I., MOHAMAD, S., ARIFF, M. ve HASSAN, T. (2008). “Cost,Revenue and Profit Efficiency of İslamic Versus Conventional Banks:International Evidence Using Data Envelopment Analysis”, *Islamic Economic Studies*, 15(2).

- BAI, J., KRISHNAMURTY, A. ve WEYMULLER, C.H. (2016). "Measuring Liquidity Mismatch in the Banking Sector", National Bureau of Economic Research, Working Paper 22729,p.1
- BALTAGI, B. H. (2008). *Econometrics Analysis of Panel Data. (4th Edition).* Great Britain: John Wiley & Sons, Ltd.
- BANGIA, A., DIEBOLD, F.X., SCHUERMANN, T. ve STROUGHAIR, J. (2001), "Modeling Liquidity Risk, With Implications for Traditional Market Risk Measurement and Management," in S. Figlewski and R. Levich (eds.), *Risk Management: The State of the Art .* Amsterdam: Kluwer Academic Publishers, 2002, 1-13.
- Bank of Canada, "The Impact of Liquidity on Bank Profitability",Working Paper,2010-38,(evrimii),<http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/12/wp1038.pdf>, 20.12.2016
- Basel Committe on Banking Supercision, (2008) "Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision", p.1
- BELTRATTİ, A. ve STULZ, R.M. (2012). "The credit crisis around the globe: Why did some banks perform better?" *Journal of Financial Economics*, Vol.105/1, p.1-15
- BERGER, A.N. ve BOUWMAN, C.H.S. (2008). "Financial Crises and Bank Liquidity", Wharton School of the University of Pennsylvania, p. 9-11
- BITAR, M. (2013). "Basel III Requirements and the Stability of İslamic and Conventional Banks", *University Pierre Mendes France Grenoble II-CNRS*, p.1-23
- BRAGG, S.M. (2012). *Business Ratios and Formulas*, John Wiley&Sons, p-78
- BRATANOVIC, S. B. ve GREUNING, H.V. (2003). "Analyzing and Managing Banking Risk", *World Bank Publications*, p.135-136
- CEBENOYAN, A.S. ve STRAHAN, P.E. (2001). "Risk Management, Capital Structure and Lending at Banks" *The Warton Financial Institutions Center*, p.1-20
- Conventional Banks in Srilankan: Comparative Study. *International Journal of Management, Information Technology and Engineering. Vol. 3: 7-22.*
- DEEP, A. ve SCHAEFER, G. (2004). "Are Banks Liquidity Transformers?",Harvard University, Faculty Research Working Papers Series, p.8-11
- DEMİRĞÜÇ-KUNT, A., BECK, T. ve MERROUCHE, O. (2016). "İslamic vs. Conventional Banking: Business Model Efficiency and Stability", *The World Bank*, WP 5446,2010 (evrimii), 20.12.2016
- EL TIBY, A.M. (2010). *İslamic Banking-How to Manage Risk and Improve Profitability*, Wiley Finance Publications, p-56
- FAIZULAYEV, A. (2011). "Comparative Analysis between İslamic Banking and Conventional Banking Firms in terms of Profitability:2006-2008,*Eastern Mediterranean University*,p-29
- GHENIMI, A., BRAHIM OMRI, M.A. (2015). "Liquidity and Financial Stability Conventional versus İslamic Banks",*International Journal of Economics and Emprical Research*, Vol.3(9),p.419-432, GIFR,(2015)." *Global İslamic Finance Report*", Chapter 8, p- 166
- <http://documents.worldbank.org/curated/en/482731468333056240/pdf/WPS5446.pdf>
- HUSSEIN, K. (2004). "Banking Efficiency in Bahrain:İslamic vs Conventional Banks", *IDB-IRTI,Working Paper No.68*,
- IQBAL, A. (2012). "Liquidity Risk Managment: A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan",*Global Journal of Management and Business Research*, Vol.12 No.5

- IQBAL, M. (2001). "Islamic and Conventional Banking in The Nineties: A Comparative Study", *Islamic Economic Studies*, Vol.8, No.2
- ISMAL, R. (2010). "How Do İslamic Banks Manage Liquidity Risk? An Emprical Survey on the Indonesian İslamic Banking Industry", *Kyoto Bulletin of İslamic Area Studies*, p.67
- KAKAKHEL, S.J., RAHEEM, F. ve TARIQ, M. (2014). "A study of Performance Comparison between Conventional and Islamic Banking in Pakistan", *Abasyn Journal of Social Sciences*, Vol.6, No.2
- LAEVEN, L., RATNOVSKI, L. ve TONG, H. (2014). "Bank Size and Systemic Risk", *IMF Staf Discussion Note*
- LEE, C., ve HSIEH, M.F. (2013). "The İmpact of Bank Capital on Profitability And Risk in Asian Banking", *Journal of International Money and Finance*, Vol.32, p.251-281
- MISMAN, F.N., LOU, W. ve BHATTI, I. (2013). "The Determinants of Credit Risk of Islamic Banks in Malaysia: A Panel Study", *3rd Annual International Conference on Accounting and Finance*, p-101
- MOHAMMAD, S. (2013). "Liquidity Risk Management İslamic Banks: A Survey", *Afro Eurasian Studies*, Vol. 1, Issues 2, 2013, p.223-229
- MUHARAM, H. ve KURNIA, H.P. (2017) "Liquidity Risk on Banking Industry: Comparative Study Between İslamic Bank and Conventional Bank in Indonesia", (evrimii), 21.03.2017
- NEVINE, S. A. M. (2017), " Liquidity risk management: conventional versus Islamic banking system in Egypt ", *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, Vol. 8 Iss 1 pp. 1-30.
- NIMSITH, S. ve F. SHIBLY. (2015). *Liquidity Risk Mangement in Islamic and*
- OLSON, D. ve ZOUBI, T. (2016). "Convergence in Bank Performance for Commercial and İslamic Banks During and after the Global Financial Crisis", *The Quarterly Review of Economics and Finance*
- ONAKOYA, A.B. ve ONAKOYA, A.O. (2013). "The Performance of Conventional and İslamic Banks in the United Kingdom: A Comparative Analysis", *International Research Journals*, Vol.2(2), p.29-38, 2013
- OSBORNE, M., FUERTES, A.M. ve MILNE, A. (2016). "Capital and Profitability in banking: Evidence from US banks", *CassBusinessSchool-City, University of London*, (evrimii), https://www.cass.city.ac.uk/data/assets/pdf_file/0013/152122/Osborne_Matthew_Capital-and-earnings-in-banking-Emerging-Scholars.pdf 26.12.2016
- PAPPAS, V., IZZELDIN, M. ve FUERTES, A.M. (2016). "A survival Analysis of İslamic and Conventional Banks", *Journal of Financial Services Research*, Last revised
- POGHOSYAN, T. ve CIHAK, M. (2009). "Distress in European Bank: An Analysis Based on New Data Set", *IMF Working Paper*, p-10-13.
- PwC, (2015). "Global Financial Markets Liquidity Study", p-136.
- RAMLAN, H. ve ADNAN, M.S. (2016). "The Profitability of Islamic and Conventional Bank: Case Study in Malaysia", *Procedia Economics and Finance*, Vol.35, p.359-367
- SAUNDERS, A. ve CORNETT, M.M. (2008). *Financial Institutions Management: A risk Management Approach*, McGraw-Hill, p-502.
- SHEN, C., KAO, L. ve YEH, C. (2009). *Bank Liquidity Risk and Performance*, The 17th Conference on the Theories and Practices of Securities and Financial Markets will be held on December 11-12, p.4, in his-Tze Bay, Kaohsiung, Taiwan

- SIRAJ, K.K. ve PILLAI, P.S. (2012). “Comparative Study on Performance of Islamic Banks and Conventional Banks GCC region”, Journal of Applied Finance&Banking, Vol.2, No.3, 123-161
- SOBOL, I. (2013). “Liquidity Management Practices in İslamic Banking”, Journal of Management and Finance, Vol.2-1, p-571-575
- SUN, P.H., HASSAN M.K., HASSAN, T. ve RAMADILLI, S.M. (2014). “The assets and liabilities gap management of conventional and İslamic banks in the organization of Islamic cooperation (OIC) countries”, Applied Financial Economics, 24(5): 333-346.
- TLEMSANI, I. ve SUWALDI, H.A. (2016). “ Comparative Analysis of İslamic and Conventional Banks in the UAE During The Financial Crisis”, Asian Economic and Financial Review, Vol.6, pp.298-309.
- TOUMI, K., VIVIANI, J.L. ve BELKACEM, L. (2008). “Comparison of leverage and profitability of Islamic and conventional banks”, International Conference of the French Finance Association, p.11-13.
- VAN GREUNING, H. ve IQBAL, Z. (2007). “Risk Analysis For İslamic Banks” The World Bank Books, p-65
- VODOVA, P. (2016). “Liquidity of Czech Commercial Banks and it is Determinants”, International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences, (Çevrimiçi) <http://www.naun.org/main/NAUN/ijmmas/20-855.pdf> , 29.12.2016
- ZEHRI, C., ABDELBAKI, A. ve BOUABDELLAH, N. (2012). “Effects Of The Current Financial Crisis On İslamic Banks Compared To Conventional Banks”, Banks and Bank System, 7(1): 83-93.
- (Çevrimiçi), http://www.readyratios.com/reference/profitability/return_on_assets.html , 23.12.2016
- (Çevrimiçi), <https://www.federalreserve.gov/econresdata/notes/feds-notes/2015/why-are-net-interest-margins-of-large-banks-so-compressed-20151005.html> , 30.12.2016
- (Çevrimiçi), <http://journal.uinjkt.ac.id/index.php/iqtishad/article/view/2565/1973> , 29.12.2016
- (Çevrimiçi), <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2009/10/Banking-Efficiency-in-Bahrain-Islamic-vs-Conventional-Banks-by-Khaled-Hussein1.pdf> , 20.12.2016
- (Çevrimiçi), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1404.pdf> , 21.12.2016